

Az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásának története

Farkas Ádám

Témavezető: Dr. Révész T. Mihály tanszékvezető, egyetemi docens
Dr. Barna Attila egyetemi adjunktus

„Az igazság legnagyobb tisztelete annak használatában van.”

Ralph Waldo Emerson

„Kétszeres óvatossággal szabad csak tehat a katonai büntetőjog reformjához nyúlni, mert a katonai büntetőjog a fegyelmetartásnak végső eszköze.”

Az 1930. évi II. törvénycikk indokolása

I. Előszó

Amikor az első, önálló magyar katonai büntető törvénykönyv — a továbbiakban: Ktbtk. — megalkotásának körülményeit jelöltem meg kutatásom tárgyaként, úgy éreztem, dolgozatom folyamán egy utat kell bejárnom, mely az általánostól a részletesig tart, és melynek indulópontja és végpontja egyaránt a jog terepében található.

Dolgozatom a jogtörténet tárgykörébe tartozik, s mint ilyennel kapcsolatban felmerült bennem a kérdés, hogy mennyiben jellemző rá az „eredeti témaválasztás, egyéni kritikus véleménnyel”¹ kitétel.

Úgy vélem, az első önálló, magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásának vizsgálata eredeti témaválasztásnak tekinthető, kiegészülve az általam hadügyi kényszerűség stratégiájának nevezett folyamat elemzésével, mely a tények alapján formált egyéni véleményemre jelentékeny módon épít.

Dolgozatom súlyát, úgy vélem, növeli, hogy ugyan történeti, mégis a múlt szélesebb körű megismerésén túl egyéb aktualitással is bír, hiszen „múlt nélkül nincs jövő”, ahogy ezt a Hadtörténeti Intézet mottója is rögzíti. A katonai büntető törvénykönyv kapcsán a közelmúlt aktualitásaként a Kondorosi Ferenc által 2006-ban előirányzott, előbb, vagy utóbb remélhetőleg megvalósuló, elkülönült katonai büntetőjogi kodifikáció említendő, ami úgy vélem, igényli a múlt feltárását, köztük jelen dolgozat kutatási eredményeit is, még akkor is, ha jelenleg a kodifikáció kérdése ingatag.

Önálló kutatási tevékenységem a témaválasztást, és a jogszabály szövegének és indoklásának vizsgálatát követően a tárgyalt korszak történeti háttérének szakirodalmi áttekintésével kezdődött, majd a katonai kérdések szakirodalmában történő

¹ <http://www.jak.ppke.hu/hallg/tdk/letolt/tajek0822.pdf>.

tájékozódással folytatódott. A kötetekbe rendezett ismeretanyagban történt „körút” után a Hadtörténelmi Levéltár és Irattár anyagai között folytattam kutatómunkámat. A kutatás záró szakaszában pedig az Országgyűlési Könyvtár őrzésében lévő ritka köteteket és a képviselőházi, illetve felsőházi naplókat elemeztem. Ezen folyamatokat egészítette ki a Vargyai Gyula professzorral folytatott értékes, témaorientált konzultáció is, mely a történeti események tekintetében jelentett komoly látókör szélesedést.

Kutatásomat azonban még messze nem tekintem lezártnak. Egyrészt azért, mert számos releváns irat még nem került feldolgozásra, így kincsként tárukoznak egy hosszabb távú kutatás elé, másrészt azért, mert olyan korszak vizsgálatára irányul, melyet az utókor többféle aspektusból vizsgál, széles skálán változó módon véleményez, s a társadalom tekintetében rendre a következőképp ír le: „A magyarságnak ugyanis sok és sokféle fájdalmat okozott a békeszerződés. A millió megnehezített életlehetőség és megkeserített sors, a menekülők és a maradók szenvedései, megaláztatásai egyénenként állították szembe a magyarokat Trianonnal. Akiket pedig személyükben nem vagy kevésbé érintett a békeszerződés, azokat mint a magyar nemzet tagjait sújtotta és degradálta a döntés, s ezzel az anyagi hátrányokon túl a szellemi-érzelmi sérelmek okán is kihívta a magyarság ellenszenvét.”²

A jelen dolgozatban publikált eredmények véleményem szerint a kutatás magját képzik, melyeket további kutatási eredményekkel, így például a kor vonatkozó rendeleteivel és jogeseteinek elemzésével, a vonatkozó korabeli szakirodalom és a nemzetközi „rokonjelenségeinek” kiterjedtebb elemzésével, a Kbtbk. részletes elemzésével és kritikájával, és mindenek előtt egy jelentékeny, terjedelmi és időbeli okokból elmulasztott, köztörténeti kiegészítéssel látom szükségesnek felvértetni a későbbiekben. Munkámat tehát nem tekintem lezártnak a jelenlegi dolgozattal.

II. A katonai büntetőjogról

A katonai büntetőjogról és a hadseregről alkotott álláspontom megismertetése során, elsőként az általánosság és elméletiség oldaláról kívántam megközelíteni ezen kérdéseket. Meggyőződésem, hogy általános és különös, elmélet és „gyakorlat” egymás nélkül nem nyújt teljesen kielégítő választ és nem alkalmas a mind teljesebb feltárássra.

Az általános elemzés előtt be kell vallanom, hogy magát a hadsereget és a hozzá kapcsolódó tudományokat, köztük a katonai jogot és katonai büntetőjogot is, többre hivatottnak és becslendőbbnek tartom, mint jelen korunk közvéleménye, vagy kortársaink többsége. Ez a fajta preferálása ennek a — szerintem az átlagosnál erőteljesebben elkülönült — társadalmi alrendszernek néhol kiterjesztettebb, nagyobb jelentőséget és tényezőképzletet látó gondolkodást eredményez, mely például már a katonai büntetőjog definíciójának taglalásakor is felszínre bukkan.

1. A katonai büntetőjog fogalma és tagozódása

A katonai büntetőjog sajátosos terrénumának elemzését a hadseregről, annak feladatáról és szerepéről, illetve a katonai hivatásról folytatott értekezés előtt, érdemes

² Zeidler, 2002, 6.

a következő kérdésekkel kezdeni: Mit is jelent a katonai büntetőjog? Mi is a katonai büntetőjog definíciója?

Földvári József büntetőjogi definíciója szerint „a büntetőjog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, mely cselekmények minősülnek bűncselekményeknek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni és velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni”.³

E tág értelemben vett definíció, valamint Nagy Ferenc szintén tág értelmű büntetőjogi definíciója alapján azt mondhatnánk: a katonai büntetőjog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, mely, a katonai büntető törvénykönyv hatálya alá tartozó személyek által elkövetett, cselekmények minősülnek — katonai — bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni, velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni.

Ez a meghatározás azonban véleményem szerint csak abban az esetben elégséges, ha a katonai büntetőjogot, párhuzamban a büntetőjognak az oktatásban bevett tagolása — az anyagi jog, eljárásjog, végrehajtási jog triásza — szerint elemezzük.

Ez a hármas tagolásra építő meghatározás azonban nem mutat rá számos olyan tényezőre, mely erőteljesen befolyásolja a katonai rend és hivatás szabályozását. Ezen hiányosság miatt Hautzinger Zoltán „A katonai büntetőjog fogalma és forrásai” c. munkájában, a katonai jogról alkotott definícióját alkalmazom a katonai büntetőjogra, kiegészítve azt néhány sajátos a katonai függetlenséggel és fegyveléssel szorosan összefüggő tényezővel, melyekre aztán dolgozatom során elemző jelleggel ki is térek. Munkafogalmam tehát a következő:

A katonai büntetőjog legtágabb — történetileg is leíró — fogalma a katonákra vonatkozó anyagi, eljárásjogi és büntetés végrehajtási jogszabályokon túl, szerves kapcsolatban áll mindazon tényezőkkel, melyek az adott jogszabályokban foglalt körülményeket nem tisztán jogi eszközökkel határozzák meg. Ilyen formán a mindenkori katonai büntetőtörvény egy tükör, melynek képe jogszabályok mellett, a katonai nevelés és tisztképzés alapelveiből, a hadsereg struktúrájából és jellegéből adódó sajátos — egyben nemzeti — mentalitásból, „a katonai hierarchiában elhelyezkedő vezetőktől származó belső szabályozókból, vagy a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor íratlan erkölcsi elvekből, szokásokból”⁴ áll össze.

A fenti definíció igazolására alkalmas Helmuth von Moltke elhíresült gondolata, miszerint „a fegyelem pedig a hadsereg lelke, amely nélkül a hadsereg háborúban hasznavehetetlen, békében veszedelmes”, hiszen a hadsereg fegyelmét nem egyedül a jogi eszközök, hanem „hátszágukkal” alkotott együttesük biztosítja. A katonai büntetőjog feladata ugyanis évezredek óta a háborúra és a belső béke védelmében tett esetleges fellépésekre való készülés közepette a katonai alakulatokon belüli fegyelem megtartása és megerősítése, melynek módszertani bázisát a nevelésen, kiképzésen és honoráláson túl a példaértékű, példastatuálásra alkalmas büntetési tételek, a gyors és átlátható eljárás és a sajátos tényállások szabályozása is képezi.

A fenti fogalom azonban rendkívül tágan értelmezett variánsa a katonai büntetőjog fellelhető fogalmainak. Ez a fogalmam főként a jogtörténeti megközelítés okán tűnik

³ Földvári, 2002, 27.

⁴ Hautzinger, 2008.

helyállónak és célszerűnek, jogtudományi, ezen belül jogág tagozódási megközelítés tekintetében azonban a szűkebb, többek között Nagy Ferencet és Földvári Józsefet is követő fogalmat tartom használatra érdemesnek.

A büntetőjog tagolása során a szűkebb, de nem a legszűkebb — csupán az anyagi jogra korlátozó — értelmezést célszerű alkalmazni. Ezen szűkített meghatározás alapján a katonai büntetőjog, akárcsak a büntetőjog maga, a következő módon tagozódik a XIX. század közepétől kezdődően: Anyagi jog (Általános és Különös részre tagolva) — Eljárásjog — Végrehajtási jog.

Ez a kérdés dolgozatom tekintetében azért is fontos, mert a dolgozatom tárgyát képző első önálló, magyar katonai büntető törvénykönyv, vagyis az 1930. évi II. törvénycikk e tagolásból a katonai büntetőjog anyagi jogát tartalmazza, míg a másik két jogcsoportot „a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról” szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk tartalmazza, az 1930. évi III. törvénycikk módosító rendelkezéseivel együttesen.

A tagozódás azonban nem csak dolgozatom tartalmi kérdései, hanem a katonai büntetőjog jogrendszerbeli elhelyezkedésének okán is fontos, szimbolikus értékű kérdés, hiszen egy véleményem szerint jelentékeny módon elkülönült „világ” büntetőjogának azt a tulajdonságát mutatja meg, hogy az akármennyire is „különc” szabályozási terület, következetesen kapcsolódik a jogrendszer egészének milyenségéhez — ami, szögezzük le, nem volt mindenkor evidencia e jogágot illetően.

2. A katonai büntetőjog feladata

A katonai büntetőjog feladatait, akárcsak annak fogalmát, tagoltan kívánom tárgyalni. Első megközelítésben a katonai büntetőjog feladatkörének szűk, az általános büntetőjoghoz erőteljesen közelített értelmezését kívánom feltárni.

Ebben a megközelítésben a katonai büntetőjog feladata *ultima ratio* jelleggel a hadsereg kötelékében szolgálók közösségi együttélésének védelme, a kiadott parancsok és elvárt magatartások kikényszeríthetőségének, valamint a tiltott magatartások szankcionálhatóságának garantálása, a hadseregbeli rend alapértékeinek védelme, a hierarchia és tekintélyrendszer feltétlen működésének biztosítása, s mindezekon keresztül a társadalom és az állam egészének védelme — ez utóbbiak épségének, szuverenitásának, biztonságának és rendjének védelmi kötelezettsége okán.

Ez a szűk értelemben vett meghatározás azonban a feladatkör mibenlétének felületes ismertetését meríti ki, ezért szükségesnek tartom, hogy a katonai büntetőjog feladatát a hadsereg feladataival analógiában is, tágabb értelemben kezeljem.

A hadsereg, vagy magyar viszonylatban vett beszédesebb megnevezésével a honvédség feladata elsődlegesen az ország védelme a külső ellenség ellen. A „*hostis*”⁵ elleni magabiztos és sikeres harc érdekében azonban szükségszerű a hadsereg soraiból rideg vasfegyelemmel kiiktatni az „*inimicus*”⁶ magatartást, mintegy alapul véve Szun Ce mester szavait:

⁵ A *hostis* Fisichella megközelítésében a politikai értelemben vett külső ellenséget jelenti. Fisichella, 2004, 47.

⁶ Az *inimicus* a belső vagy magánellenséget jelenti. Fisichella, 2004, 47.

„A mi rendünk segítségével várhatjuk ki a felfordulást (az ellenségénél), a mi nyugalomunk segítségével várhatjuk ki a nyugtalanságot (az ellenségénél).”⁷

A háborúra való készülés, az életben maradás akaratával azonos, a fennmaradásért vívott folyamatos békeharc folyamatában tehát a jogalkotók, az egyenruhás-taláros jogalkalmazók és a felelős beosztásokban szolgáló egyenruhások egyaránt részt vesznek, és az ő irányításuk alatt a katonai állomány szinte egésze küzd az emberi gyengeség és esendőség ellen.

A katonai büntetőjog feladata — általánosságban az összes többi jogágéval azonos — a társadalmi rend biztosítása. Tágabb értelemben azonban a körébe tartozó, a társadalom egyes elemeire és a hadsereg feladatából adódóan egészére fizikailag és pszichikailag egyaránt veszélyes cselekményektől való védelem sajátos jelleget ad a katonai büntetőjognak, mely feladatát a társadalom védelmével, neveléssel és „megtorlással” együttesen látja el.

Megítélésem szerint a katonai büntetőjog tekintetében döntő momentum a szigor, a gyors eljárás — ld. 1912. évi XXXIII. törvénycikk — és a megelőző jelleg, hiszen a hadsereg kötelékében minden egyes törvénysértő cselekmény a fegyelemre, rendre és precizitásra mért ütéssel egyezik meg, tovább gondolva pedig a haza és nemzet biztonságára, az állam stabilitására mért csapással azonos. Ezen magatartásokat elsősorban nem utólagos büntetéssel, hanem megelőző eszközökkel, a közösség, vagyis az állomány nevelésével kell kiküszöbölni. Ezt a nevelési funkciót a katonai kereteken belül a nevelés és kiképzés, a szigor, a szabályellenes magatartásokkal szembeni fokozott és arányos, de legyenyhébb esetben is szükségszerű fellépés mellett a sajátos mellékbüntetések és a büntethetőség személyi hatályának kiszélesítése — például speciális helyzetű fiatalok számára — szolgálja.

A katonai büntetéseket nagymértékben befolyásolják a hadseregre, mint társadalmi csoportra, közösségre jellemző sajátos viszonyok, így például a rendfokozatok és a velük járó becsület és büszkeség, melyeknek csorbítása tradicionálisan kemény fellépésként értelmezhető⁸ és ez a jelleg a két világháború közötti Magyarország hadseregére is erőteljesen érvényesült.

Megállapítható, hogy sajátos büntetések, személyi hatály, bűncselekmények és sajátos eljárás jellemzi a katonai büntetőjogot, melyben szinte minden résztvevő a fegyveres testületek kötelékének tagja. Ez pedig arra enged következtetni, hogy a katonai büntetőjog egy teljesen sajátos és elkülönült „jogterület”. E következtetés azonban csak részint helytálló, hiszen mára az évezredek jogszabályi és jogalkalmazói-igazságszolgáltatási elkülönülés jelentékenyen oldódni látszik, s alapelvvé vált a XX. század derekára, hogy a fegyveres erők állományára csak annyiban vonatkozzék különleges szabályozás, amennyiben azt a katonalétből adódó különleges viszonyok megkívánják (ld. 1930. évi II. törvénycikk 1. §).

Ezen alapelvvél a katonai büntetőjog szabályai már lényegileg „csak” a katonai kötelezettségek teljesítését, vagyis a hadsereg harcképességének fenntartását és megerősítését szolgáló intézkedések, melyek nem terjednek ki a közbűncselekmények

⁷ Szun Ce, <http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>.

⁸ Ezt jól példázza a nemzetközileg más okból elhíresült Dreyfus-ügy, melynek során a francia Alfred Dreyfust megalázó körülmények között — tisztí kardjának teljes állomány előtti eltörésével — fosztották meg katonai rangjától.

körére. Azok tekintetében ugyanis, ahogy már az 1930. évi II. törvénycikk 1.§-a is mutatja, a „civil Btk” — akkoriban az 1878. évi V. törvénycikk — szabályai váltak mérvadóvá a XX. században. Azt megelőzőleg azonban a testület kollektív becsületén esett folt miatt nem ez az álláspont dominált.

A XX. században azonban a katonai büntetőjogra is kiterjedt a modern jogelvek hatálya, és ezzel alapelveként ismeri el, hogy a hadseregben szolgáló egyének nem különülnek el teljes egészében a társadalom többi elemétől, sőt azok az egyenruha és a katonai kötelezettségek ellenére is kötelesek megfelelni az alapvető társadalmi elvárásoknak. „Mindezekből az következik, hogy a katonát általában kétféle kötelezettség terheli. Egyrészt rá is vonatkoznak mindazok a szabályok, amelyek minden állampolgárra nézve kötelezőek, másrészt vonatkoznak rá a katonai szolgálat előírásai is. Ilyenformán a katonai személyt szolgálati ideje alatt az általános állampolgári fegyelem mellett a speciális katonai fegyelem is köti. Ez jogi vonatkozásban azt jelenti, hogy a katonára az általános büntetőjogi szabályokon kívül a speciális katonai büntetőjogszabályok is vonatkoznak.”⁹

A katonai büntetőjog tehát, felvértezve a jogbiztonságot és jogállamiságot szolgáló alapelvekkel, egy olyan védvonalat minden államnak, mely elsősorban azok ellen lép fel, akik gondatlansággal vagy szándékossággal olyan megengedhetetlen magatartást tanúsítanak, mely nem csupán személyük és az egyenruhával vállalt felelősségük vonatkozásában, de a nemzet és haza egészére nézve veszélyesek. Ezek a magatartások annyiban speciálisak, amennyiben a katonai viszonyok speciálisak a társadalom egészének viszonyaihoz mérten. A katonai büntetőjog elsőrendű feladata pedig az, hogy elkülönült módon fellépjen ezekkel szemben.

III. A hadügyi kényszerűség stratégiája

Az 1930. évi II. törvénycikk becikkelyezése előtti évek áttekintése során arra a következtetésre jutottam, hogy a katonai büntető törvénykönyv megalkotása egy történelmi kényszerűségben keletkezett folyamat logikus zárköve volt. Bizonyos megszorításokkal ugyan, de helytállóan tartom azt a tételt, hogy a törvényalkotás tükrözi a hosszú távú politikai tevékenységet. Ebből következőleg úgy gondolom, hogy az 1930-as évek második felére jellemző fegyverkezésnek és háborús készülődésnek az 1920-as évek teremtették meg a hátországot, vagyis intézményi, részint humán-erőforrásbeli és jogi alapjait, persze nem abban a szélsőséges mértékben, ahogy azt a Ktbtk. megtárgyalása során a szociáldemokrata párt képviselői kinyilatkoztatták.

Megítélésem szerint nem helytálló az a kijelentést, miszerint az 1920-as évek a hadsereg teljes „elsorvadásának”, „elgyengülésének”, „szunnyadásának” évei voltak. Természetesen gazdasági okokból, és a békeszerződés kényszerítő intézkedései miatt a keretszámok kitöltése sem valósult meg, és szóba sem jöhetett egy ütőképes, offenzív hadviselésre alkalmas hadsereg felállítása. Ennek ellenére téves következtetés, hogy a magyar hadsereg a „teljes elhalás” állapotában volt, vagyis még a korszerűsítés előmunkálatai sem mentek végbe.

⁹ Földvári, 2002, 34–35.

A konszolidáció évei a kényszer okozta tudatalattiságtól, vagy tudatosságtól vezérelve, biztos alapokat teremtettek a II. világháborút megelőző hadseregépítés számára mind gazdasági, mind politikai, mind pedig szervezeti és törvényi tekintetben. Ezt az alapozó folyamatot nevezem én a hadügyi kényszerűség stratégiájának, mely messze nem azonosítható egyfajta háborús készülődéssel, inkább egy azt tudva-tudatlanul megalapozó intézményi „alapkötetételként” értelmezendő. Dolgozatomban ennek törvényi-szervezeti folyamatait kívánom görcső alá venni, melyeknek véleményem szerint zárkövét képzí az 1930-ban becikkelyezett katonai büntető törvénykönyv.

1. A stratégia becikkelyezett indukálója, az 1921. évi XXXIII. törvénycikk

A trianoni békeszerződés katonai rendelkezései számos olyan megszorítást sorakoztatnak fel, melyekkel Magyarország katonai önvédelmét tették lehetetlenné, s ezzel olyan mérvű változtatásokra és átértékelésre volt szükség, amelyeket érdemben csak a trianoni békeszerződést kihirdető 1921. évi XXXIII. törvénycikk vizsgálata után elemzék.

A békeszerződés katonai rendelkezései szinte teljes alapossággal érték el azt, hogy a fizikai és törvényi értelemben vett magyar hadsereg még azt a katonai potenciált se tudja megtestesíteni, ami egyetlen szomszédjával — nem pedig az egész kisantanttal — szembeni önvédelmi készségét biztosítaná. Az offenzív magatartás tehát, egyes katonai körök álmai ellenére, melyeket Dombrády Lóránd és Tóth Sándor mutat be,¹⁰ lehetetlenné vált. A katonai revízió, akárcsak a támadóképes magyar hadsereg ideája, évtizedes kényszeraltatásra kárhoztatott, mind jogi, mind pedig pénzügyi tekintetben.

A magyar hadsereg korlátait a békeszerződés (1921. évi XXXIII. törvénycikk) 102. cikkétől 139. cikkéig tartó része taglalja, melyek közül — úgy vélem — a szárazföldi erőkre, és az ellenőrzésre vonatkozó szakaszok tekinthetők a legfontosabbnak a katonai potenciál, míg az egyéb fegyvernemekre vonatkozó szakaszok a technológiai szint tekintetében.

A szerződés korlátozó rendelkezései a következőkben ragadhatók meg:

- Tiltotta az általános hadkötelezettséget, ellehetetlenítve ezzel a férfi lakosság háborús időkre való felkészítését és a létszámkeretek maximális kitöltését. Teljesen önkéntes alapúvá tette a hadseregszervezést. (103. cikk)
- A hadsereg összlétszámát 35 000 főben állapította meg, mely a kor elemzése szerint elégtelen még az önvédelmi funkció ellátásához is — amihez legalább 65 000 fő kellett volna —, nemhogy offenzív magatartáshoz. (104. cikk)
- Tiltás tárgyát képezték a csapatvezetésre és háború előkészítésére alkalmas szervek is, köztük értelemszerűen a Vezérkari Főnökség is, illetve tilos volt mindem mozgósítást elrendelő, vagy arra vonatkozó intézkedés. (105–106. cikk)
- A szerződés táblázatokban rendelkezett az alakulatok jellegéről, és tiltó listára helyezte az érdemi hadműveletekhez nélkülözhetetlen harcászati eszközöket, valamint tételezte az engedélyezett 35 000 fő milyenségét is. (107–108. cikk)

¹⁰ Dombrády – Tóth, 1987.

- A tisztek számát is gondosan behatárolta a szerződés, a továbbszolgálni kívánó tiszteket 40. életévükig, az újonnan állományba vételezendő tiszteket pedig 20 évi szolgálatra kötelezéssel engedélyezte állományba venni, de tiltotta ezeknek elméleti, vagy gyakorlati továbbképzését. (109. cikk)
- A becikkelyezett békeokirat egyebek mellett a katonai tisztképzés létszámát is a megszabott 35 000 főhöz arányosította és előírta a mértéken felüli képzés esetén történő intézmény-bezárásokat. (111. cikk)
- A szerződés tiltotta a nem katonai tanintézményeknek és sportegyesületeknek katonai kérdésekkel való foglalkozását is. (112. cikk)
- Emellett a fegyver és lőszerkészletre vonatkozólag is erőteljes megszorításokkal élt: a keretszámok mellett például előírta, hogy fegyvert és lőszert csak egyetlen gyárban lehet előállítani, valamint szabályozta a vadászfegyverek kérdését is. (113–115. cikk)
- A szerződés emellett a katonai rendelkezések kivitelezésének ellenőrzésére felállította a Szövetségi Ellenőrző Bizottságokat, melynek hazánkban illetékes delegáltjait Budapestre telepítette és kötelezte a magyar kormányt az együttműködésre és kapcsolattartásra. A SZEK jogkörei között a váratlan ellenőrzés és „kiszállás” jelentős fontossággal bírt, hiszen ezzel tudták folyamatosan felügyelni a béke betartását. Természetesen a bizottság költségeit a magyar állam viselte. (133–139. cikk)

A békeszerződés szakaszai tehát jelentős mértékben korlátozták a magyar hadsereg létszámát és működését, sőt szinte lehetetlenné tették a magyar állam önvédelmét, valamint az 1928-ig ki nem mondottan elsődleges célt, a revíziót. Közismert tény, hogy ezen szabályokat a magyar kormány lehetőségei szerint igyekezett megkerülni és csak formálisan betartani, azonban le kell szögeznünk, hogy az állam pénzügyi nehézségei miatt az önkéntes alapú katonaszerelés még a 35 000 fős keretszám kitöltésére is elégtelennek bizonyult, tehát Magyarországnak nem volt „titkos hadserege”, csupán leszerelni nem kívánt, rejtett alakulatai és szervei. Ennek okairól Vargyai Gyula a következőképp nyilatkozott:

„A legfőbb ok azonban mégsem a béke és az Ellenőrző Bizottság volt, amiért a magyar hadsereg fejlesztése váratott magára: ezt elsődlegesen az ország pénzügyi viszonyai tették lehetetlenné.”¹¹

A békeszerződés végrehajtása a becikkelyezést követően megkezdődött. Az 1921. évi XXXV. törvénycikk rendelkezett a béke miatt leszerelésre kerülő katonák átmeneti ellátásáról, valamint ezzel párhuzamosan megindult a Vezérkari Főnökség „felszámolása” is. A becikkelyezett szerződéssel tehát jelentős átszervezési folyamat, és a szükségszerűség miatt a katonai és politikai állásfoglalások időleges átértékelése, új stratégia kialakítása valósult meg. Ez utóbbi pedig a katonai körök hatalmi potenciáljának, az 1919–1921 közötti időszakhoz mérten, jelentékeny gyengülését idézte elő.

¹¹ Vargyai, 1984, 10.

2. A stratégia törvénykezési és szervezeti folyamatai

A szükséges átalakítások és változások, egyfajta stratégia mentén valósultak meg. Első körben szervezeti szinten történtek meg a szükséges átalakítások, a hadsereg és katonapolitika béketörvényhez és önálló államisághoz igazításával.

Az egyik első, nagy horderejű lépés az volt, hogy „a vezérkart a honvédelmi tárca VI. csoportjaként tüntették fel”,¹² meghagyva azonban a fővezérség idejéből megörökölt leglényegesebb szervezeti egységeit, s egyúttal folyamatosan elvonva többletjogait és túlhatalmát, melyeket a Fővezérségtől örökölt. Be kellett látni, hogy a hadsereg szükségszerű leépítésével és a konszolidáció által megkövetelt hatáskörszűkítésekkel párhuzamban azonban, ez a szerv nem lehetett tartósan az aránytalan és nehezen korlátozható hatalmú Fővezérség teljes körű jogutódja.

A következő döntő lépés a hadsereg átszervezése volt, mely az 1921. évi XLIX. törvénycikkkel vált jogilag szabályozottá. Ebben a jogalkotó a következőképp rendelkezett — összhangban a békeszerződéssel — a magyar királyi honvédség jelentősebb kérdéseiről:

„4. §. A m. kir. honvédség vezérlete, vezénylete és belső szervezete tekintetében a rendelkezés alkotmányos jogainál fogva az államfőt illeti meg.

A m. kir. honvédség ügyeinek intézése a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartozik.

5. §. A m. kir. honvédség önként jelentkezők felvétele útján alakul és egészítettik ki.

7. §. A m. kir. honvédség tisztikara kizárólag hivatásos tisztekből áll. A m. kir. honvédség tisztjeit minden rendfokozatban a honvédelmi miniszter előterjesztésére az államfő nevezi ki és lépteti elő.”¹³

Ezzel tehát a béke és a bethleni politika megkezdte fellépését az ellenforradalmi hatalomátvétel éveinek katonai túlhatalmával szemben, saját medrébe terelve vissza a katonai köröket, egészen az 1930-as évek második feléig, valamint időlegesen komoly többletterheket róva a honvédelmi minisztérium szervezetére, melyről a Hadtörténelmi Levéltárban fennmaradt iratok is tanúskodnak.

Ezen iratokból kitűnik, hogy az 1920-as évek második felében a HM jogi előkészítő osztálya számtalan panaszos esettel volt kénytelen foglalkozni, melyek a békeszerződés miatti kényszerleszerelésekre és az ezekből fakadó nyugdíjazási problémákra vezethetők vissza. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy ezen esetek között szinte a teljes rendfokozati skála jelentkezett egészen a legfelsőbb fokozatokig, ezt tanúsítja az az irat is, melyben N. Gyula nyugállományú tábornok folyamodott panasszal a HM-hez.¹⁴

A hadsereg létszámának katasztrofális állapota, a hadkötelezettség tiltása és az önvédelmi készség felszámolására tett kísérletek azonban nem érték el azon céljukat, hogy semlegesítsék Magyarországot, mint esetleges háborús résztvevőt, hiszen a politika és a hadvezetés átértékelte helyzetét, és belátták, hogy az ország gazdasági-

¹² Vargyai, 1971, 32.

¹³ 1921. évi XLIX. törvénycikk a magyar királyi honvédségről, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv.

¹⁴ HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 286, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár.

oktatási- és társadalmi stabilizálása előbbre való, mint a lényegileg kivihetetlen fegyverkezés.

Úgy gondolom, a Bethlen-kabinet tíz éve egy nagyon komoly előkészületi szakasz volt a hadsereg tekintetében is, hiszen többek között az önálló magyar államisághoz igazították a hadsereg szervezetét, legyen szó nyilvános, vagy rejtett alakulatokról és szervekről, valamint előkészítették a harmincas évek fegyverkezési korszakát, mind szervezeti, mind állományképzési, mind diplomáciai szempontból. Háborús felkészülésről azonban a '20-as években még szó nincs. Úgy látom, olyan óvintézkedések voltak ezek, melyek „új időknék új dalaival”¹⁵ álmodva biztosították a legszükségesebb, minimális alapokat. Hogy ez a dal később, többek között az Erdély-induló lett, az egy másik dolgozat tárgykörébe tartozó kérdés.

Amikor tehát fentebb a katonai körök „kényszeraltatásáról” beszéltem, az 1919-1920-as évek politikai dominanciájának elszunnyadására vonatkoztattam kijelentésemet, hiszen a katonai átszervezés, felzárkózás és előkészítés nem szűnt meg működni a konszolidáció éveiben sem. Ezt mind irattári anyagok, mind pedig a törvényalkotás termékei igazolják.

Törvényi szinten a hadügyi kényszerűség stratégiájának bizonyítékeként kezelem az 1921. évi LIII. „a testnevelésről” szóló törvényt, mellyel a jogalkotó a katonai alapképzést készítette elő legális keretek között. E törvény hozta létre a későbbiekben a levante-kötelezettség néven ismertté vált intézményt a következő szakaszaival:

„2. §. Evégre az állam

1. mindennemű iskolában gondoskodik mindkét nembeli tanulói ifjúság rendszeres testneveléséről, a főiskolák körében pedig ezt minden hallgató számára lehetővé teszi;

2. szervezi az iskolát elhagyó ifjúság testnevelését oly módon, hogy ebben 21-ik életévének betöltéséig a nemzetnek minden férfitagja kötelezően résztvegyen;

3. támogatja azokat a társadalmi alakulatokat, melyek testneveléssel komolyan foglalkoznak s működésük nemzeti irányával a támogatást megérdemlik.”¹⁶

A testnevelésről szóló törvény fontossága a megidézett szakaszokon túl abban rejlik, hogy a testnevelési kötelezettséget az adott korosztályba eső állampolgároknak külön e célra képzett, „katonás” szigorral és erős nemzeti öntudattal ténykedő, e célokat ismerő oktatók keze alatt kellett teljesíteniük, létrehozva ezzel a sorköteleesség fizikai alapkiképzésének törvényes módját, hadkötelezettség nélkül.

Az általános kiképzés mellett alapvető fontosságú volt egyes katonai alakulatok megtartásának kérdés. Ennek intézményes keretét biztosította a korábban már említett csendőrségbe és folyamórségbe való beszerzés. Ezt a jelenséget volt hivatott legalizálni az 5 643/1921 BM-HM számú rendelet, melynek 4. és 5. pontja, úgy vélem, a tények ismeretében kiválóan szemlélteti ezt az eljárást, mely idomul a békeszerződés egyes, kiskapukat teremtő részeihez (ld.: békeszerződés 107. cikk).

„4. Minden vármegyei csendőrparancsnokság mellett egy tartalék csendőrszázadot kell szervezni.

A tartalék csendőrszázad hivatása a próba csendőrök első kiképzésén kívül az, hogy a közrend és közbiztonság nagyobb mérvű veszélyben forgása esetében a járási és az

¹⁵ Ady Endre: Góg és Magóg fia vagyok én... (részlet), <http://mek.oszk.hu/00500/00588/html>.

¹⁶ 1921. évi LIII törvény cikk a testnevelésről, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv.

őrsparancsnokságok támogatására szolgáljon, valamint az, hogy egyéb indokolt esetekben a vármegyei csendőrsparancsnokság rendelete alapján a közrend és közbiztonság megóvása érdekében zárt osztagban, vagy szakaszonként esetleg rajonként önállóan működjék.

5. A csendőrségi állomány kiegészítése átmenetileg kivételes rendelkezések alapján fog történni.”¹⁷

Ezt az eljárást egyéb jogszabályok is jogalkotói támogatásban részesítették, így például az 1922. évi VII. törvénycikk a magyar királyi állami rendőrségről és a királyi csendőrségről, az 1922. évi VIII. törvénycikk a magyar királyi vámőrségről és a magyar királyi pénzügyőrségről, illetve az 1922. évi XIV. törvénycikk a magyar királyi folyamőrség szervezéséről.

Álláspontom szerint az egyes alakulatok átszervezésének kérdése azonban messze nem a „rejtett hadsereg” sztereotípiája miatt volt döntő fontosságú momentum. Az átszervezett alakulatokat képzett és tapasztalt, sok esetben a háborút megjárt katonák alkották, akiket egy későbbi és köztudottan várva-várt sorköteleesség esetén mint tapasztalt kiképzőket és vezetőket újra alkalmazni lehetett.

Az felkészülés és utánpótlás egyik fontos momentuma volt a továbbiakban a tisztképzés, melyről az 1921. évi XXXIII. törvénycikk szintén rendelkezett, s melynek ügyét a politikai elit a békeszerződésnek megfelelő módon az 1922. évi X. törvénycikkkel rendezte a következőképp:

„1. §. A m. kir. honvédség harcos állományú hivatásos tisztisarjadékának kiképzése négy évfolyammal bíró és teljes ellátást nyújtó katonai főiskolában: a budapesti m. kir. Ludovika Akadémián történik. A többi katonai tisztképző iskola, mint ilyen, megszűnt s ezekről az 1921:XLIV. törvénycikk intézkedik.

A Ludovika Akadémia hallgatói a m. kir. honvédség katonai erejének megállapított létszámában foglaltaknak, a m. kir. honvédség tényleges tagjaivá azonban csak felavatásukkor (5. §.) válnak.

Az egyes fegyvernemekhez kiképezendő hallgatók száma, valamint az egyes évfolyamokba felvehető hallgatók összlétszáma a tisztikarban évenként betölthető állások számához igazodik. Ezeket a létszámokat évenként a honvédelmi miniszter állapítja meg s a törvényhozás az évi költségvetésben hagyja jóvá.”¹⁸

A hadsereget érintő lényegi, törvényerőre emelt fordulat az 1927. évi VII. törvénycikkkel valósult meg, mely a trianoni békeszerződés által meghatározott hadiipari megszorításokat enyhítette, összhangban a történelem alakulásával, miszerint „a Nagykövetek Tanácsa 1927. március 31-i hatállyal megszüntette a Katonai Ellenőrző Bizottság munkáját.”¹⁹ Ezt követően a húszas évek hadpolitikai tevékenységének lezárása váratott már csak magára, vagyis a katonai büntetőjog kérdésének végleges, törvényszintű rendezése. A hadügyi kényszerűség stratégiájának lezárása — a Kbtbk. megalkotása — mellett kezdetét vehette a nyílt ténykedés, melynek első lépéseként „olyan szövetséges partnert kellett keresni, mely támogatást

¹⁷ 5 643/1921 BM-HM számú rendelet, A magyar királyi csendőrség szervezetéről, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv.

¹⁸ 1922. évi X. törvénycikk a magyar királyi honvéd tisztképzésről, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv.

¹⁹ Dombrády – Tóth, 1987, 51.

tud nyújtani mind a nemzetközi politika porondján, mind pedig a fegyverkezésben.”²⁰ Ezen folyamat elemzése azonban már túllép dolgozatom keretein.

Összességében megállapítható, hogy a kényszerűség stratégiájával a HM szerepe valamelyest újra megerősödött. Ezen tézisémet a Hadtörténelmi Levéltár őrzésében lévő iratok között fellelt dokumentumokra alapozom. 1929 és 1930 között ugyanis a HM a Jogi Előkészítő Osztályán keresztül számos fontos kérdésben állást foglalt. Ilyenek voltak betegbiztosítási,²¹ a Magyar Királyi Központi Statisztikai hivatal szervezeti reformjának,²² a magyar-német kereskedelmi szerződésnek,²³ a kémkedésre vonatkozó francia törvényjavaslat vizsgálatának²⁴ kérdései, valamint a gyülekezési jogról szóló törvényjavaslat²⁵ kapcsán és néhány külügyi vonatkozásban tett állásfoglalás.

Mindezek mellett az általam feltételezett felkészülési folyamatnak vannak olyan fontos elemei is, melyek közvetlenül nem a szervezeti átalakítások, vagy törvényesítés folyamatok, sokkal inkább szociológiai jelenségek következményeiként ragadhatók meg. Ilyen kérdés például a tisztképzés mentalitásváltozása, melyet kiválóan szemléltet a következő gondolat: „Amíg a Monarchia idején az önvédelem szükségessége, addig a Horthy-korszakban a revans szükségessége képezte a nevelési értékrend egyik elemét a Ludovika Akadémián. [...] Az 1920-as években a kisantant elleni revansvágy egy igen jól körbehatárolt tényezőből gyökerezett: ez a »magyarság élni akaró nemzeti szelleméből« eredő »ludovikás szellem« volt.”²⁶

Ezt a mentalitást talán Miklós Zoltán gondolatainál is jobban fémjelzi az a munkájában Stirling László altanácsnoktól idézett gondolat, mely a következőképp hangzott: „Legyen hadseregünk kicsi, de jó, fegyelmezett, lelkes, magyar militarizmustól áthatott s árassza ki magából a rend, tekintélytisztelet, engedelmesség, lelkiismeretes s pontos munka szeretetét, tekintse az ország honvédségünket dédelgetett gyermekének, melynek erélyes életétől a lankadás pillanatában új erőt nyerhet, melynek fáradalmakat nem ismerő munkakedve csüggedésében újból lelkesedést tud vérebe ontani: fejlődjön az ország és a honvédség ily irányban s akkor a mi népünk is eggyé forr, lesz akkor militarizmusunk majdnem katonaság nélkül, erősek leszünk anélkül, hogy még érvényre jutnánk, de biztatunk, hogy a jobb idők azt is meghozzák.”²⁷

A tisztképzés ilyen jellegű alapvetései azok, melyek a revansizmus 1928-ig tartó ki nem mondottsága ellenére áthatották a korszak hadseregének és katonapolitikájának egészét, mintegy megerősítve ezzel a kényszerűségből fakadó átalakítási és előkészítési folyamatokat, vagyis az általam feltételezett stratégiát, melynek már csak egyetlen

²⁰ Dombrády, 2000, 5.

²¹ HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 444, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár.

²² HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 561, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár.

²³ HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 772, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár.

²⁴ HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 3448 (beérkezési szám: 10294), Hadtörténelmi Levéltár és Irattár.

²⁵ HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, beérkezési szám: 10438, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár.

²⁶ AD ACTA A Hadtörténelmi Levéltár évkönyve 2003, Budapest. Elektronikus kiadás, <http://mek.oszk.hu/04900/04928/html> (2008. 08. 31.)

²⁷ AD ACTA A Hadtörténelmi Levéltár évkönyve 2003, Budapest. Elektronikus kiadás, <http://mek.oszk.hu/04900/04928/html> (2008. 08. 31.)

hiányzó láncszeme volt: a katonai igazságszolgáltatás rendezése, a katonai büntető törvénykönyvvel bezárólag.

3. A kényszerűség stratégiája a katonai igazságszolgáltatásban

A világháború elvesztését követő trianoni békeszerződés miatti katonai változtatások és átszervezések zárköveként megtörtént katonai igazságszolgáltatási reform majd egy évtizedes előkészületre tekint vissza, melynek okairól fentebb már szó esett. Ezen előkészületi folyamattal párhuzamban két jelentős és egy kevésbé jelentékeny, de gazdasági és jogalkotói szempontból messze nem elhanyagolható jogszabály gondoskodott a hatályos igazságszolgáltatási rendszer működőképességéről.

„A katonai büntető bíraskodás terjedelmét külön törvény szabályozza”,²⁸ szögezte le a Magyar Királyi Honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvény, melynek azonban emellett más fontos funkciói is voltak a katonai igazságszolgáltatás tekintetében. „A törvény egyrészt meghatározta a tényleges katonai egyén fogalmát, (...) másrészt kimondta, hogy a tényleges katonai egyénnel szembeni eljárás továbbra is a katonai bíróságokat és fegyelmi hatóságokat illette meg”.²⁹ Emellett a jogszabály bűncselekményi tényállásokat fogalmaz meg a hadsereg kiegészítésével kapcsolatos magatartások tekintetében, melyeket a katonai bíraskodás hatáskörébe rendel, ezzel mintegy hézagpótlást végezve, a még hatályos oktrojált törvényt kiegészítve.

Ezt követően a gazdasági érdektől vezérelve a törvényalkotó az 1922. évi XVIII. törvénnyel úgy rendelkezett, hogy „A katonai büntető jogszabályokban valamely cselekmény büntetőjogi elbírálására mértékadóként megállapított minden pénzösszeg tízszeresére emeltetik fel.”³⁰

1925-ben a jogalkotás megkezdte az önálló államisághoz igazított honvédség struktúrájára szabni a katonai bűnvádi perrendtartást (1912. évi XXXIII. törvénycikk). Ennek „megtetesülését” az 1925. évi XIII. törvénycikk jelentette, mely megszüntette a dandárbíróságokat és akképp rendelkezett, hogy:

„2. §. A „hadosztálybíróság” elnevezés (katonai bűnvádi perrendtartás 19. §.) helyébe a »honvéd törvényszék« elnevezés lép.

A katonai bíraskodást első fokon kizárólag a honvéd törvényszékek gyakorolják.

Az előző paragrafussal megszüntetett bíróságoknál folyamatban maradt bűnvádi ügyeket az immár illetékes honvéd törvényszékhez, illetőleg parancsnokhoz kell áttenni. Ha azonban ily ügyben már ítélet hozatott, a további eljárás az eddigi szabályok szerint igazodik. Fellebbezés esetén a honvéd törvényszék mint fellebbezési bíróság, ha a honvéd büntető bíraskodás meg van állapítva — a katonai bűnvádi perrendtartás 349. §-a utolsó bekezdésének szem előtt tartásával — mindenkor érdemben határoz.”³¹

²⁸ 1921. évi XLIX. törvénycikk a magyar királyi honvédségről, 25.§, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv

²⁹ Hautzinger, 2007a, 274.

³⁰ 1922. évi XVIII. törvénycikk „a katonai büntető jogszabályokban megállapított értékhatároknak, valamint a pénzbüntetések és pénzbírságok ugyan e jogszabályokban meghatározott mértékének ideiglenes felemeléséről”, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv

³¹ 1925. évi XIII. törvénycikk a honvédség igazságügyi szervezetének módosításáról, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv.

Ezen jogi szabályozások voltak tehát azok, melyek lehetővé tették az új katonai büntető törvénykönyv — és perrendtartás — előkészítésének idejére a katonai igazságszolgáltatás továbbra is hatékony működését, ezek megalkotása után a jogalkotónak a Ktbtk. tekintetében már nem volt más feladata, mint magát az új kódexet megalkotni és becikkelyezni.

IV. A katonai büntető törvénykönyvről

Dolgozatom e része kapcsán fontosnak tartom megjegyezni, hogy az 1930. évi II. törvénycikk az első olyan magyar katonai büntetőtörvény, melyet — államiságát tekintve — vitathatatlanul az önálló magyar állam törvényhozása alkotott meg. Ez a tény azért döntő fontosságú, mert bár több elődje volt e törvénynek és évszázadokkal előtte is született már katonai szabályozás, az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv az 1930. évi II. törvénycikk volt.

A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története önálló dolgozat, vagy kötet témája lehetne, pontosan ezért nem tartom feladatommak ilyen irányú jogtörténeti elemzés megvalósítását. Értekezésem eddigi logikai menete alapján úgy vélem, a Ktbtk. közvetlen elődjének problematikussága és a Ktbtk. megalkotásának részletes folyamata az, ami az 1920-as évek katonai átalakításainak és reformjainak zárköveként jeleníti meg a törvényt, és amely nyomatékosan kiemelheti annak fontosságát.

1. Időszerű reform

Az 1930. évi katonai büntetőtörvény az első önálló magyar Ktbtk., melynek korai elődje a Rákóczi Ferenc idejében megalkotott „Hadi Regulák, Artikulusok, Edictumok és Törvények”³² c. gyűjtemény, majd az azt követő különböző osztrák szabályozások az 1855 januárjában császári nyílt parancssal bevezetett katonai büntető törvénykönyvvel bezárólag. Önálló magyar katonai büntető törvénykönyvünk azonban az 1930. évi II. törvénycikk előtt nem volt.

Az önálló magyar Ktbtk. nemléte e rövid áttekintés alapján is látható, hogy nem a jogi szabályozottság hiányával egyenértékű. A magyar katonai alakulatokra az új törvény hatálybalépésének napjáig az az osztrák szabályozás vonatkozott, melyet Ferenc József császár 1855-ben oktrojált, s melyet a kiegyezés és a monarchia politikai elitje, mindennemű alkotmányossági viták ellenére helybenhagyott. Olyan szabályozásról beszélünk, mely az egységes császári és királyi hadsereg egységes büntetőtörvényeként négy, így vagy úgy elkülönült területen és „jogrendszerben” — magyar, osztrák, horvát, bosnyák — hatályosult, s egy birodalom közös hadseregét szabályozta, azonban egyesek szerint jelentősen sértette a magyar államiságot és ezáltal számos politikai és jogi vita tárgyát képezte.

Az 1930. évi II. törvénycikk megalkotása tehát nem csupán az önálló államiság létrejöttéből fakadó átalakítások lezárásaként volt időszerű, hanem a magyar katonai büntetőjog nemzeti önállósításának és korszerűségének kérdésében is, hiszen ha Rákóczi Ferenc hadi reguláit rövid élettartama és egyes kodifikációs elvárások miatt

³² A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium a 1802–1991, elektronikus változat, <http://mek.oszk.hu/01400/01471/01471.pdf> (2008.01.09.)

nem vesszük figyelembe, akkor Magyarországnak Ausztriához mérten mintegy 80 év lemaradása volt az önálló katonai büntető kodifikáció terén. Ez a helyzet tovább fokozódott az 1912-es katonai perrendtartási reformmal, mellyel megbomlott a katonai büntetőjog elvi egysége. Ennek oka, hogy az 1855. évi „Ktbt. a középkorias megtorlás elvét ismeri el, míg az 1912-es katonai büntető perrendtartás a modern jogban képviselt megjavítás elvét.”³³

A magyar katonai büntetőjogi kodifikáció tehát módfelett aktuális volt már az 1920-as évek végére, különös tekintettel arra, hogy szükségességéről már mintegy ötven évvel a megalkotás előtt is viták folytak. Előbb csak az önálló haderő kérdésének immanens elemeként, utóbb önálló kérdésként is.

„Ha pedig valaki okát vizsgálná annak, hogy az állandó katonaság megállapítása óta miért nem sürgették ily teljesen önálló, független, külön hadserege az ország rendei, valószínű azon eredményre jutna, hogy nem sürgették, nem követelték, mert azon meggyőződésben voltak, hogy két ilyen elkülönözött, független és önálló hadsereggel, annyi harc és veszély között, sem a hazát, sem ő felsége trónját s többi országait a *pragmatica sanctio* értelmében megvédeni nem lehetett volna.”³⁴ Deák Ferenc felszólalásának részlete jól szemlélteti a kiegyezés után, a véderővita kapcsán kialakult hangulatot az önálló magyar hadsereg tekintetében, mely hangulat az önálló magyar katonai anyagi büntetőjog helyzetére is érvényesnek mondható.

Mind a Hadtörténelmi Levéltár repertórium, mind pedig Cziáky Ferenc és Hautzinger Zoltán kiemeli, hogy a lehetőség 1868-ban a XL. törvénycikk révén adott volt az új, magyar katonai büntetőjogi törvényalkotásra, ezzel a lehetőséggel azonban a magyar országgyűlés nem élt. Természetesen ebből nem alakítható ki egyértelműen negatív ítélet, hiszen még az 1920-as évek kapcsán is a következőket jegyzi le az utókor: „Bármily sürgősnek kellett is az anyagi katonai büntetőjog reformját tekintetni, nem lehetett elzárkózni annak a felismerése előtt sem, hogy ilyen reformnak aléptímenyét a fegyveres erő szervezete, illetőleg az azzal kapcsolatos védtörvény és szolgálati utasítások alkotják és hogy nem lehet ilyen mélyreható reformhoz fogni a nélkül, hogy kellőképpen előkészítenék és főleg hogy a lefolyt háború tapasztalatai és az idegen államok hasonló törvényalkotásai és reformtörekvései egybegyűjtetnének”³⁵

Mindezen, a nemzeti öntudatot már 1867-ben sértő tények ellenére azonban a kiegyezéssel megkezdődhetett a magyar katonai igazságszolgáltatás önállósulása, mégpedig a honvéd törvényszékek felállításával és ezzel egyetemben a magyar katonai jogalkalmazó személyzet részleges önállósításával, ami pedig értelemszerűen az önálló katonai anyagi büntetőjog egyik alapköve a szükségeszerű szakmai előkészítést figyelembe véve.

Természetes az önálló hadsereg és vele az új katonai büntető anyagi- és eljárásjog kérdésén nem lépett túl nyomtalanul a történelem, s nem hagyta szem elől a kiegyezés éveinek mulasztásait sem.

Az 1880-as évek haderőreformjái főként szervezeti és hatásköri tekintetben foglalkoztatta a politikát és az értelmiségi köröket a kérdés, a '80-as évektől azonban

³³ Uo. 32.

³⁴ *Válogatás...*, 1986, 616.

³⁵ A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802–1991, elektronikus változat, <http://mek.oszk.hu/01400/01471/01471.pdf>, (2008.01.09.)

már eljárásjogi tekintetben is érte képviselői támadás a fennálló, vitathatatlanul anakronisztikus helyzetet, vagyis a Mária Terézia korabeli perrendtartást és általa az 1855-ös oktrojált Ktbt-t.

A XIX. század utolsó éveiben „az 1890. évi V. törvénycikk 15. §-a a tényleges szolgálatban álló egyéneket a behívás napjától az elbocsátás napjáig katonai büntető és fegyelmi szabályok alá helyezte, ezzel visszatértek az 1855. január 15-i osztrák rendelkezéshez”.³⁶ Ez azonban egy ilyen politikailag vitathatatlanul puszkaporos korszakban, csak a dualista rendszerben alapjaiban ott rejlő ellentétek felszínre kerülésének kedvezett. Ezt igazolja Finkey Ferenc közjogi megítélése is: „A magyar államnak alkotmányos úton hozott saját katonai büntető jogszabálya még ma sincs, hanem a véderő (...) magyar részeire, vagyis a Magyarországról besorozott tényleges katonai személyekre és a magyar honosságú tisztekre, valamint a magyar királyi csendőrség tagjaira is az osztrák katonai büntetőtörvény van hatályban (...) Ez az állapot kétségtelenül nem felel meg az 1867-iki kiegyezésben biztosított paritásnak, és mélyen sérti a magyar állam önállóságát, hogy a magyar állampolgárok egy nagy osztálya voltaképpen idegen törvény alatt áll.”³⁷

Leszögezhető tehát, hogy az 1855-ös nyílt paranccsal életbe léptetett törvény bevált rendelkezésein túl a kiegyezés lényegében csak szervezeti szinten tudott alapokat szolgáltatni a később megalkotásra került önálló magyar katonai büntető törvénykönyvnek, de mindezt olyan áron tette, hogy a kor jeles gondolkodóinak némelyike szerint megsértette az 1790. évi X. tc-t, miszerint Magyarországot csak saját alkotmánya és szokásai szerint lehet kormányozni, nem pedig más tartományok módjára. A változás lehetősége azonban az eljárásjog tekintetében a politikai csatározások miatt nyitva állt.

1903-tól az Apponyi csoport kezdő lökésével visszatérővé vált az önálló magyar katonai büntetőjog kérdése a magyar politikában, és bár anyagi jogi tekintetben a különböző nyilatkozatok csak üres ígéretek maradtak, 1912-re megszületett az új katonai büntető perrendtartás.

Az 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikk megszüntette az 1700-as évek vége óta fenntartott nyomozóelví eljárást, és a polgári büntető eljáráshoz tette hasonlatossá a katonai büntető perrendet, persze nem teljes mértékű másolás útján. „A polgári normáktól eltérő követelményként fogalmazódott meg az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése, mivel »a fegyelem csak úgy tartható fenn, ha a büntetendő cselekményt a büntetés lehetőleg nyomon követi«”.³⁸

Megítélésem szerint, a világháború folyamán a háborús szükségleteken túlmutató, átütő erejű reform nem valósulhatott meg a katonai büntetőjog terén, s történelmünk ismeretében az 1918–1920 közötti időszakról sem várható ilyesfajta eredmény. Érdemi változások csupán a kormányzói jogkör megalkotásának időszakától váltak és válhattak újra nyomon követhetővé.

„A polgári Magyarország világháborút követő első jelentős katonai igazságszolgáltatást érintő jogforrása a Magyar Királyi Honvédségről szóló — 1921. évi XLIX. — törvénycikk volt, amely azon túl, hogy a békeszerződésben foglaltak

³⁶ Uo.

³⁷ Hautzinger, 2007a, 272.

³⁸ Hautzinger, 2007a, 273.

szerint újraszabályozta a magyar honvédség szervezeti felépítését, rendelkezéseket tartalmazott a katonai bírászkodásról és fenyítő hatalomról is. A törvény egyrészt meghatározta a tényleges katonai egyén fogalmát... másrészt kimondta, hogy a tényleges katonai egyénnel szembeni eljárás továbbra is a katonai bíróságokat és fegyelmi hatóságokat illette meg.”³⁹

Az 1921. évi XLIX. tc emellett még rendelkezett arról is, hogy a katonai büntetőbírászkodás terjedelmét — a katonai büntetőjog egészét — külön jogszabályban fogják meghatározni. Ez a jogszabály pedig a későbbiekben megalkotott 1930. évi II. törvénycikk lett, melynek előkészítésével párhuzamban biztosítani kellett a még hatályos rendszerek működését és a változó pénzügyi, gazdasági viszonyokhoz történő „felzárkóztatását” is, így példának okáért a már említett pénzbírsági tételek korszerűsítését és átszámítását. A magyar királyi honvédségről szóló törvény említett szakaszai tehát visszavonhatatlanul előirányozták az új kódex megalkotását, egy komoly történelmi léptékű tartozás törlesztését.

2. A Kbtbk. az országgyűlésben, kritikák keresztüzében

Az utókor forrásai rendre lejegyzik, hogy az önálló katonai büntetőtörvény megalkotásának folyamata már 1921-ben megkezdődött. Ezt a deklarációt eddigi kutatásaim alapján sem cáfolni sem megerősíteni nem tudom, mivel eddigi levéltári kutatásaim során erre vonatkozó iratokat nem találtam, aminek oka lehet, hogy a bethleni konszolidáció éveiben nem mindenről készült írásos emlékeztető, illetve számos irat eltűnt, megsemmisült, vagy még nem került feldolgozásra. A megalkotással kapcsolatos áttekintésem ezen okokból kifolyólag jelen dolgozatban a parlamenti vitára korlátozódik.

A törvény vitájára 1929-ben, a törvény súlyát tekintve sajátos körülmények között, a szociáldemokrata „ellenzék”⁴⁰ szervezett távolmaradása mellett került sor. A vitára a törvényjavaslatot vitéz Gömbös Gyula honvédelmi miniszter nyújtotta be, majd a véderő és igazságügyi bizottságok együttes megvitatás után egy tárgyrag pótlásával és a 38. §. 3. pontjának módosításával terjesztették a Tisztelt Ház elé. Ez utóbbi tartalmi módosítást azonban a vita végén Erődi-Harrach Tihamér bizottsági előadó módosító indítvánnyal az eredeti szövegrészhez igazította, így érdemi módosítás a törvényszövegen csak a tárgyrag tekintetében történt.

A vita során a törvénytervezetet ért, véleményem szerint kis számú, és a törvényszövegen egyáltalán nem változtató kritikákat két csoportra lehet osztani. Az első és vitathatatlanul nagyobb kiterjedésű kritikái halmazba a politikai ellentétekre, a kormány-ellenzék, illetve a katona-civil felállásra visszavezethető argumentációk tartoznak, melyeknek fő szószólója jelentős kritikai éllel Gál Jenő ügyvéd, jogi szakíró volt. A második csoportba a jogtudományi kérdéseket boncolgató, de elzárkózásig, a törvény elutasításáig messze nem fajuló kritikái megjegyzések és felszólalások kerülhetnek.

³⁹ Hautzinger, 2007a, 274.

⁴⁰ Jelen esetben az ellenzék kifejezést azért tettem idézőjelbe, mert a történelmi helyzet ismeretében az érdemi ellenzéki munka a kormányzó párt mondhatni kényelmes többségével szemben, csak nagy jóindulattal tekinthető ellenzékiiségnek.

A politikai jellegű kritikák indító momentumát a szociáldemokrata frakció távolmaradása és deklarációja volt, melyet aztán a kormánypárti és kormány közeli felszólalók mindegyike éles támadások tárgyává tett. Ebben a deklarációban és Gál Jenő felszólalásaiban a kormányzatot azzal támadták, hogy a törvénytervezet, melynek megalkotását megelőzőleg minden képviselő sürgette, nem időszerű, mert előbbre valóak a gazdasági és szociális kérdések, a hadirokkantak, hadiárvák, hadiözvegyek kérdése, a katonák zsoldbéli és egyéb viszonyainak rendezése. A deklaráció másik fontos tartalmi eleme, a nyílt háborús készülődés vádjá volt, melyet a teljes képviselőház elutasított annak anyagi és történelmi lehetetlensége és „nemzetidegen”⁴¹ agitatív jellege miatt.

Gál Jenő felszólalásaiban kétségbe vonja, hogy a javaslat 1921 óta előkészítés alatt áll, mondván, e munkába sem a Jogászegyletet, sem a kamarákat nem vonták be. Ezen nézetéhez kapcsolódva azon — számomra kissé „összeesküvés jellegű” — álláspontját fűzi, miszerint a javaslatot esetleg még Magyarország állami önállósága és függetlensége előtt szövegezték, mondván a Csemegi-kódexet nem „magyar”, hanem a dualizmus korabeli szokás szerint „hazai” büntetőtörvényként nevezik meg. Álláspontját tovább finomítja azzal, hogy az 1929-ben már elfogadott hasonló svájci szabályozást az indoklás még javaslatként nevezi meg, ami szintén a vitát érdemben megelőző szövegezés bizonyítéka. Ezt követően ideológiai töltettel a katonai bíraskodás és a polgári ítélkezés szétválasztását kritizálja és más államokbeli állapotokra — a kormánypárt véleménye szerint hiányosan, ebből kifolyólag hibásan — hivatkozik, mivel más alkotmányos fejlődési tendenciákat és sajátos jellemzőket akar a magyar hagyományok körébe beiktatni.

Félrevezetés lenne azonban azt sugalmazni, hogy csupán a kategorikus ellenzék fogalmaz meg ilyen-olyan kritikai megjegyzéseket, vagy véleménykülönbségeket a törvénytervezettel és a betérjesztő kormányzat képviselőivel, vitéz Gömbös Gyula honvédelmi miniszterrel és Zsitvay Tibor igazságügy miniszterrel szemben. A kormányt támogató képviselők is megjegyeztek néhány politikai tartalmú „ellenvéleményt”, melyek közül kiemelendőnek tartom Dési Géza azon véleményét, miszerint az akasztásra ítélt végrehajtás előtti kicsapása a seregből következtelen, jogilag is kritizálható és a mundér becsületét érdemben nem védelmező lépés, valamint Csontos Imre kérését a honvédelmi miniszter felé a halálbüntetések „nemzeti érdekből” történő korlátozásáról.

Ezen magánvéleményeken túl érdemi politikai kritika a törvényjavaslattal szemben nem, a kormányzattal és a képviselőház, majd a felsőház egyes eltérő álláspontú tagjaival szemben rendre afféle politikai fricskaként kerül megfogalmazásra, melyeket nem kívánok taglalni, lévén, hogy ezek nem tartoznak a törvényjavaslat érdemi vitájához.

A bíráló felszólalások másik csoportjába az eltérő, vagy inkább teljességgel nem azonosítható jogtudományi álláspontokból fakadó véleményeket sorolnám. Ezekkel a dolgozat jelen részében általánosságban foglalkozom, majd a későbbiekben a Kbtbk. egyes kritikus szakaszaira részleteiben is kitérek.

⁴¹ „Magyar ember ilyet nem mond” – hangozott el a parlamenti vita során több képviselő bekiabálásában, mikor a deklarációról e pontjáról esett szó.

Úgy gondolom, hogy törvényjavaslat szakmai kritikája lényegileg négy nagy fontosságú kérdés körül csoportosítható: a polgári és katonai ítélkezés különválasztása; a katonák társadalmi elkülönülésének enyhébb, de elvitathatatlan fenntartása; a kivételes hatalom restaurálási lehetőségének katonai büntetőtörvény általi fenntartása; a büntetési tételek humanitása.

„Civil felett ne ítéljen a katonai bíróság, ezt követeljük!”⁴² — kiabálta be Rassay Károly, mintegy összegezve az ellenzők véleményét a polgári és katonai ítélkezés elválasztása és a különleges hatalom kérdésében. Az ítélkezési fórumok elválasztása tárgyában az ellenvélemények döntő hivatkozási alapja a javaslat bírálói számára Anglia és Svájc volt, ahol érvelésük szerint békeidőben nem tartottak fenn elkülönült katonai bíróságokat, vagyis a katonák felett polgári bíróság ítélkezhetett. Ezen kritika alapját azért tartom ingatagnak, mert olyan eltérő történelmi és jogi fejlődésű államokra hivatkozott, ahol maga a katonai szolgálat is másképp alakult (főként Svájcban), mint Magyarországon. Ezen álláspontomat annak ellenére fenntartom, hogy jeles jogtörténészeink Anglia alkotmányfejlődését tartják a magyar fejlődési vonal legközelebbi rokonának. Erre a kritikára a kormányoldal azzal válaszolt a törvény vitája kapcsán, hogy hagyományaink éppúgy megkívánják a külön fórumokat, mint a polgáritól jelentékeny módon elkülönülő életviszonyok és kötelezettségek, s a hivatkozott országokban háború idején hadbíróóságok járnak el a legtöbb ügyben, míg nálunk ez a megoldás kivételes felhatalmazással valósulhat csak meg. Ezen kritikai észrevétel fontosságát abban látom, hogy — túl a liberálisok és konzervatívok közti politikai ellentéteken — a jogfejlődés olyan alapvető tételeire hivatkozik, mely egyébként a törvény első szakaszában a polgári büntetőködex piedesztálra emelésével, vagyis a régi, teljes elkülönítéssel történő szakítással megjelenik. Ez a kérdés a kívánt formában a mai napig nem került a megvalósult átalakítások körébe, hiszen elkülönült szervek járnak el a katonai ügyekben a mai napig. Ez az ellenvélemény tehát jelentős hatású, Beccaria munkásságáig visszavezethető szellemiséget tükröz, mely részint megvalósult a javaslat becikkelyezésével, egészében azonban a jogfejlődés még a mai napig sem tudta véghezvinni.

A polgári és katonai rendek elkülönítésének fenntartása a törvényben nem képezheti vita vagy tagadás tárgyát. A törvény túl a speciális katonai viszonyokból következő tényállásokon, büntetési tételeken és szabályozásokon, olyan lehetőségeket tart nyitva, mely képes a tisztikar társadalmi elkülönültségének konzerválására. Ez a kérdés a vita során rendre „terítékre kerülő” 38. §-ában fogalmazódik meg, a tisztí fegyverhasználat jogának szabályozása kapcsán. A szabályozás részletes visszásságairól később szólok, annyit azonban általánosságban mindenképp kiemelendőnek tartok, hogy ez a szakasz olyan valóban meghaladott, de Magyarországon a keresztény konzervatív berendezkedés miatt életképes elkülönítést tudott életben tartani a korszak végéig, melynek pusztá szabályozásszintű léte is a társadalombeli rétegek és rendek éles cezúrával történő elkülönülését tükrözte.

A kivételes hatalom fenntartásának lehetőségéről a 4. §. rendelkezik. Vitája során erőteljesen átpolitizálták a kérdést, mely nem más körül forog álláspontom szerint,

⁴² Az 1927. évi Január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, XXIII. Kötet, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest, 1929, 187.

mint az erős és kevésbé erős állam ideáljai körül. Ez a szakasz a korszakban egyébként is a kiemelkedő jelentőséggel bíró erős állam eszméjét erősítette tovább, valóban fenntartva azt a lehetőséget, hogy szükség esetén az állam kivételes hatalommal kényszerítse ki akaratát. Ez a kérdés mai szemmel nézve az alkotmányosság legmélyebb megsértésének tekinthető, politikailag messze nem elfogadható, ám a történelmi szituációban, a kormánypárti argumentáció olvasatában, ha nem is automatikusan szentesítendő, de minden bizonnyal megfontolandó.

A negyedik és egyben utolsó lényegi vitakérdés a szintén Beccaria ténykedéséig visszavezethető humanitás kérdése volt, aminek két lényegi vetülete fogalmazódott meg a vita során. Az egyik a halálbüntetés eltörlésének, de legalább jelentékeny korlátozásának ellenzéki igényében, a másik pedig a szabadságvesztés büntetésekre vonatkozó súlyosbító körülmények tarthatatlanságának hirdetésében nyilvánult meg. Az első vetületet a kormányzat „a fegyelem pedig a hadsereg lelke” tételmondatra hivatkozva utasította el, mondván azon tényállások melyeknél a halálbüntetést a jogalkotó kilátásba helyezte, a hadsereg fegyelmét olyan mértékben képesek sérteni, hogy csak példaértékű fellépéssel lehet elkövetésüket megelőzni, vagy visszafogni. A második vetület tekintetében Gál Jenő kritikáját magam sem tartom megalapozottnak, mivel úgy látom, a törvényben a büntetés végrehajtása tekintetében megállapított súlyosítások nem az elítéltek kínzására, hanem a büntetésük megrövidítésére irányulnak. Ez a törvény szövege szerint a következőkben ragadható meg:

„8. §. Az egy évnél nem hosszabb tartamban meghatározandó börtön- és fogházbüntetést valamint az elzárásbüntetést az elítélt egyéniségének szem előtt tartása mellett súlyosítások alkalmazásával meg kell rövidíteni.

Súlyosítások: a bört, a kemény fekvőhely, fogház- és elzárásbüntetés esetében pedig még a magánzárka is. [...]

A bört és a kemény fekvőhely legalább egynapi megszakítással hetenkint legfeljebb kétszer, a magánzárka egy-egy havi megszakítással egyhuzamban legfeljebb egy hónapon át alkalmazható.

Minden egyes súlyosítás minden napja külön egy-egy büntetési napnak számít.

Egyáltalában nem alkalmazható súlyosítás a rendfokozatukban elítéltetésük után is megmaradó tisztekkel (hasonló állásúakkal), valamint azokkal szemben, akiknek egészségét a súlyosítás veszélyeztetné.”⁴³

Véleményem szerint a kiemelt részek jól mutatják a súlyosítások igazi célzatát, a büntetési idő megrövidítésének lehetőségét a legénységi állományra nézvést, enyhítve ezzel a hadsereg alacsonyabb beosztású tagjaira a fegyelem és szigor miatt nehezedő terheket, lehetővé téve számukra az esetleges büntetési tételek megrövidítését, s megmutatva, hogy bár a törvény erőteljesen elkülöníti a tisztikart, ez az elkülönítés nem minden esetben a tiszt állomány előnyére történik.

Összességében tehát a törvényjavaslat általános vitájának kritikáit ezekben a momentumokban ragadnám meg a fenti csoportosításba rendezve. A részletes vita során ezek a kérdések részint újra felmerülnek, persze ekkor már az egyes szakaszokra vetítve minden kívánalmat, egyetértést, vagy ellenérzést.

⁴³ 1930. évi II. törvénycikk a katonai büntető törvénykönyvről (Ktbtk.), Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változa, KJK-Kerszöv.

2.1. A kódex legkritikusabb szakaszai és kérdései

A részletes vita kevésbé politizált folyamatában a katonai büntető törvénykönyvről szóló — a képviselőházban — 821. számú törvényjavaslatnak három kiemelten vitatott szakasza — 4. §, 5. §, 38. §. — valamint három az általános vita kritikáin túlmenően érdemben vitatott szakasza — 32. §, 34. §, 55. §. — volt.

A kiemelten vitatott szakaszok közül sorrendben a 4. §. komoly aggályokat is megfogalmazott a törvényjavaslat egésze, illetve az általa biztosított politikai lehetőségekkel szemben.

„4. §. A háború idejére szóló különös rendelkezéseket határvédelmi zavarok vagy az ország belső békéjét súlyosan veszélyeztető lázadás idején is alkalmazni kell. A minisztérium rendeletben határozza meg és teszi közzé azt a napot, amelyen az ily rendelkezések alkalmazása kezdődik és végződik, valamint azt a területet, illetőleg azt a köteleket, ahol az ily rendelkezéseket alkalmazni kell.”

Ezt a szakaszt a képviselőház több tagjai is alkotmányosan aggályosnak találta, mivel a különös rendelkezések beálltának megállapítását a szakasz a minisztérium kezébe helyezi, ezzel pedig a hatalommegosztást súlyosan veszélyeztető hatalmat ad az éppen aktuális kormánynak. Ezt a kritikát a magam részéről jogosnak találom, a kormánynak azonban két, a korszak még sajtó sérelmeit kihasználó válaszban semlegesítette az ellenvéleményeket. Az első a szociáldemokrata deklarációra hivatkozva a külső és belső ellenség kérdése volt, mely már az általános vitában felmerült és kiemelte, hogy csak hatékony eszközökkel lehet védekezni az országot megcsönkítő külső ellenségekkel és a belső ellenségekkel szemben. A másik ettől nehezen elválasztható érvelés a belső békét súlyosan veszélyeztető események esetére vonatkozik, melyekkel kapcsolatban a képviselőházban és a felsőházban egyaránt az őszirózsás forradalmat és a tanácsköztársaságot idézték fel, melyeknek újbóli megismétlődését e rendelkezéssel a kormány elháríthatónak tartott. Ezt az argumentációt mintegy kiegészíti az a kormánypárti érvelés, miszerint ez a rendelkezés más fejlett államok és Nyugati hatalmak hasonló törvényeiben is megtalálható, s mégsem tombol egyik ilyen államban sem a katonai önkény és diktatúra.

A következő kritikus szakasz a területi és személyi hatályról rendelkező 5. §. volt, melyet a jogalkotó a következőképp szövegezett meg:

„5. §. A jelen törvény hatálya a magyar állam területére és azokra az egyénekre terjed ki, akik a katonai büntetőbíráskodásnak vannak alávetve.”

E szakasszal kapcsolatban a kritika elsődlegesen arra irányult, hogy az anyagi jogi javaslat nem határozza meg, kik azok az egyének, akik a katonai büntetőbíráskodásnak vannak alávetve, ezzel pedig a jogbizonytalanság felé sodorják az egyébként általánosan elfogadott és méltatott törvény egészét. A kormányzati reakció erre a szintén el nem hanyagolható kritikára az volt, hogy a büntető törvénykönyvvel együttesen tárgyalt „a katonai büntető törvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről” szóló törvényjavaslattal kiegészülő Kbp. tartalmazza a hiányolt kifejtést. Mindez azonban, úgy vélem, nem orvosolja az anyagi jogi szabályozás ezen hiányosságát, sőt megtöri a törvény kiforrottságát és teljességét, hiszen az egyébként

anyagi jogi körbe tartozó személyi hatás kérdését az eljárási törvényekbe helyezi át. Mindezek ellenére ez a szakasz is átment módosítás nélkül a törvényalkotási rostán.

Az utolsó, jelentékeny vitát kavarázó szakaszként a javaslat 38. §. 3. pontját emelem ki, mely a becsületsértés esetére vonatkozó fegyverhasználatra vonatkozik, s vitathatatlanul konzerválni igyekszik a katonai szféra és a polgári szféra dualista berendezkedésben oly megszokott elkülönítését.

„38. §. Nem számítható be a cselekmény:

3. annak a katonai egyenruhát viselő tisztnek (tisztjelöltnek), aki a becsülete ellen más személy jelenlétében intézett jogtalan támadás folytatásának megakadályozása céljából az őt megillető fegyvert azonnal használja, feltéve, hogy ezt a célt másként nem érhetette el és hogy a fegyver használatában az elkerülhetetlen szükségesség határát nem lépte át.” (Ktbt.)

E szakasz kritikája szintén helytállónak tűnik számomra, annak ellenére is, hogy az országgyűlés szintén módosítás nélkül becikkelyezte a törvény egészével egyetemben. A szakaszon sorra kiaknázott támadási felületek közül nem csupán a társadalmi elkülönítés, és ebben a tiszteknek biztosított többletjogok ragadhatók meg. Rendkívül fontos kérdés az is, hogy felhatalmazható-e kvázi bírói jogkörrel a sértett, hiszen ez esetben a megsértett tiszt, vagy tisztnövendék az egyenruha védelmének jegyében mintegy bíróként ítélni meg a sértés súlyosságát, s ennek függvényében — annak ellenére hogy ő maga a sértett — megállapíthatja, hogy a sértés megüti-e azt a mértéket, melynek folytatása fegyverhasználattal elhárítandó. A képviselőház több tagja is rámutatott arra, hogy az egyenruha és az állomány becsületének védelme még abban az esetben sem terelhető ilyen jogilag aggályos mederbe, ha a megelőző korok gyakorlata ezt elfogadottnak vélte. Sőt, akkor sem, ha az uniformist nem csupán a hadsereg egészét jelképező öltözékként, hanem a tisztavatáson az államfő által „felszentelt” misztériumként kezelik. A kérdés megvitatásában és kritikájában azonban túlnyomórészt a gyakorlati példákra kielezett érvelés mutatkozott erősebbnek, mondván, ezen szakasz által legalizált incidensek rendre ittas állapotban, éjfél után, mulatóhelyeken, netán a gyengébbik nem képviselői miatt kirobbant viták végkifejletei. Ezzel a példálózással vált a szakasz szintén átvihetővé, hiszen kihasználva a pragmatizmust, a honvédelmi miniszter ígéretet tett, hogy rendeletben fogja tiltani az éjszakai mulatók és ivók uniformisban történő látogatását. Ezzel a kérdés mintegy megoldottá vált.

A kevésbé fajsúlyos és széles körben megvitatott szakaszok közül jogdogmatikai ellenérzések miatt emelte ki többek között Krüger Aladár a 32. §-t, miszerint a katonai vétségeknek is lehet kísérlete. Ezzel a kitételrel, mely a katonai körülményekhez mért szigorúbb törvénykezés egyik kiváló példázata, több képviselő nem tudott közösséget vállalni. Ennek ellenére természetesen ez a kitétel a törvény része maradt.

Hasonlóan kisebb mérvű vitát kavart Bródy Ernő 34. §-sal kapcsolatos kritikája. „A tettes és a részes felelősségére vonatkozó általános rendelkezéseket akkor is alkalmazni kell, ha a cselekményt sajtó útján követték el.” (Ktbt.) kitételrel, alkotmányellenesség vélelmével, Bródy nem tudott azonosulni. Ennek oka az volt, hogy a sajtóvétségek tekintetében hagyománnyal bírt már Magyarországon a fokozatos felelősség alkotmányos elve, mely e rendelkezéssel érezhetően sértve lett, s nyitott kérdés maradt,

hogy ezt a sérelmet indokolhatják-e a különleges katonai viszonyok, illetve a hadsereg speciális szerepe az állam működésében és szervezetében.

Az 55. §. szintén megkérdőjelezhető kitételével szemben Gál Jenő fogalmazott meg ellenvetéseket, bírálva azt a rendkívül sajátos és elgondolkodtató rendelkezést, hogy a törvény szövege szerint a fegyelmi kihágásokat is számba kell venni a bűnhalmazat elbírálásakor. Ez a rendelkezés szintén olyan kitétel, mely a törvény által alapelveként megfogalmazott szigor és fegyelem elvének tükrében jelentkezik, s joggal válik kritizálhatóvá a polgári értékek elsődlegességének történelmi korszakában, ám kevésbé egy konzervatív berendezkedésben.

E szakaszokon túlmenően a képviselőházban nagy súlyú és jelentős kritika nem fogalmazódott meg, a képviselőház a törvényt harmadszori olvasás után a fentebb említett előadói módosítás, vagyis az eredeti szöveg helyreállítása után elfogadta és a felsőház elé terjesztette.

A felsőházi vita során a három legkritikusabb szakasz ismét górcső alá került, az álláspontok azonban a képviselőházi véleményeket tükrözték, talán annyiban tértek el, hogy némely esetben jobban elrugaszkodtak az aktuális törvényhozási témától, már-már történelmi kérdések elemzésébe bocsátkozva.

A kritikus szakaszokon túlmenően azonban felmerült egy nagyon fontos, már ismert, de más aspektusba helyezett kérdés a felsőházban, mégpedig Vargha Ferenc koronaügyész kritikai megjegyzése nyomán. Ez a kérdés a jogegység kérdése volt a hadbíróóságok eljárásai és a polgári grémiumok eljárásai tekintetében. Vargha Ferenc kifogásolta ugyanis a hadbírói fórumoknak szűken fenntartott jogot, hogy a katonai érdekektől vezérelve eltérő gyakorlatot valósítsanak meg, mint a polgári törvényszékek. E kérdés tekintetében miniszteri közbenjárással a Magyar Királyi Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye, melynek másolata a Hadtörténelmi Levéltár őrizetében megtalálható, reagált a felvetettekre a következőkkel:

„Kétségtelenül nagyon kívánatos lenne, hogy azon jogterületen, amelyen... a katonai bíróságok a polgári büntető bíróságokkal azonos büntetőtörvények alapján fognak ítélni, a judikaturában — értve ezalatt elsősorban az elvi kérdéseket — a különböző bíróságoknál lényeges eltérések ne forduljanak elő, mert ez — azonos jogforrások alkalmazása mellett — valóban a jogbiztonság hiányának látszatát kelthetné.

Ámde egyrészt ennek a veszélye nem forog fenn oly mérvben, mint azt a Ktbtk. ...felsőházi tárgyalása során a koronaügyész úr részéről e kérdés felvetésekor elhangzott,

másrészt a katonai bíraskodás terén — a katonai szolgálatra és az abból folyó kötelek különleges természetére, úgyszintén az ezekkel kapcsolatban megóvandó jogérdekre figyelemmel — felsőbb államérdekből mégis egyes esetekben nyitva kell hagyni annak lehetőségét, hogy a katonai bíróságok bizonyos elvi jelentőségű jogkérdéseket önállóan, a polgári büntetőbíróági joggyakorlatban követett felfogástól függetlenül, sőt a szükség mértékéhez képest attól esetleg eltérően is dönthessenek el.”⁴⁴

⁴⁴ HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, „A m. kir. Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye”, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár.

Emellett a vélemény kitér az igazságügy miniszter azon felsőházi reakciójára, melyben jelezte, hogy a kúria jogmagyarázó tevékenységének tekintélye előtt a hadbírák mindenkor „meghajtották fejüket”,⁴⁵ s így a jogbizonytalanság kérdése elvi szinten a törvényjavaslat vitája előtt is orvosolható volt. Ezzel párhuzamban a vélemény Hüttl Gusztáv vezető-tanácselnök és Vogt törvényszéki elnök szövegezésében kiemeli, hogy a hadbíráskodás csak a legszükségesebb esetekben tér el a polgári büntetőjogi gyakorlat elvi és gyakorlati megoldásaitól, s teszi ezt szükség szerint a legfelsőbb államérdektől vezérelve.

Ezt az érdemi választ a felsőház a törvény elfogadását követően kapta meg, de ezt megelégedendő, a felsőházi vita lezárásaként a törvényjavaslatot a felsőház is jóváhagyta és kihirdetésre alkalmasnak találta.

2.2. A törvény bizottsági méltatásáról és értékeléséről

A törvényről és annak megalkotásáról a hiányos képviselőházi állapot, a több esetben — megítélésem szerint — joggal kritizált szakaszok, illetve kérdések kiemelésével negatív kritikai képet kapunk, ám ennek ellenére is komoly eredményként és értékes reformként kell felfogni az új Ktbtk-t.

A törvény előnyeiről, „dicsőségéről” és fontosságáról kissé talán túl emelkedett módon, de a Ktbtk. előnyeit joggal kiemelve és méltatva nyilatkozott a javaslatot elbíráló bizottságok közös előadója, Erődi-Harrach Tihamér, akinek véleményét a legtöbb ponton osztani tudom a törvény vizsgálata és megoldásainak ismerete okán.

Erődi-Harrach Tihamér felvezetésként a hatályos, császári nyílt parancsal bevezetett, katonai büntető anyagi jogi szabályozás korszerűtlenségéről ejtett néhány szót, kiemelve, hogy az 1855-ös Ktbtk. az 1803-as, majd 1852-ben módosított osztrák Btk. alapjain állt.

Számba vette, hogy nem új keletű kívánalomnak tett eleget a törvényalkotás az új Ktbtk. megalkotásával, s igazolásképp feleleveníti a katonai büntető perrendtartás 1912-es rendezés előtti helyzetét. A perrendtartás kapcsán az anakronisztikusságot hangsúlyozta, említve a reform előtt hatályos törvényt, „az úgynevezett *peinliche Halsgerichtsordnung*[-ot], amely még Mária Terézia idejéből származott”.⁴⁶ Ehhez aztán hozzáfűzte, hogy az 1912. évi perrendtartási reform idején már jogalkotói szinten is felmerült az anyagi jog reformjának kérdése.

Lejegyezte az indoklásban is kiemelt tény, hogy az 1855-ös törvénynek számos jól megalkotott rendelkezése volt, mely átszövegezve és módosítva ugyan, de átkerült az új törvényszövegbe is, kiegészülve az önálló államiság kívánalmaival és az I. világháborúban szerzett tapasztalatokkal.

Az előadó tételezte, hogy az új anyagi jogi törvény előkészítése 1921-ben Gerő Gyula hadbíró és több más hadbíró közreműködésével megindult, mégpedig nemzetközi tendenciák mentén, Finnország, Ausztria, Hollandia, Lengyelország, Franciaország, majd pedig Svájc katonai büntetőjogi kodifikációjának mintáit

⁴⁵ Ugyanazon irat szövegéből kiemelve (F. A.).

⁴⁶ Az 1927. évi Január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, XXIII. Kötet, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest, 1929, 170.

figyelembe véve. Ez utóbbiról leszögezi, hogy a svájci kódex több ízben primer mintaként szolgált a magyar kódex megalkotóinak.

Lényegében kifejtette a törvény 1. §-ában foglaltakat, azok fontosságát és különlegességét. Helyeselte a különleges katonai bűncselekmények külön szabályozását, valamint tárgyalta a katonai erények iránti érzékenyebb hozzáállást és ebből adódó jelentékenyebb szigor fontosságát is.

Kiemelte a 4. §. fontosságát, miszerint a háborús időkre vonatkozó különleges állapotot kiterjeszti a határzavarok és a belső rendet veszélyeztető lázadások esetére is, igazolva ezt az 1921. évi XXXIII. tc-ben foglaltakkal, valamint az 1921. évi XLIX. törvénycikk rendelkezéseivel, illetve az azokban is domináló háborús tapasztalatokkal.

Erődi-Harrach méltatta továbbá a Ktbtk. azon erényét, hogy részben és egészben egyaránt teljességgel a polgári büntető törvénykönyvhöz — 1978. évi V. törvénycikk —, illetve annak rendszeréhez és dogmatikai megoldásaihoz igazodik, és eltérő rendelkezései zömmel csak a katonai állapotokkal igazoltan forognak fenn. Ilyen eltérés például a Csemegi-kódexben nem szereplő golyó általi halálbüntetés intézménye, mely tradicionálisan katonai büntetési nem. Hangsúlyozta, hogy jelentős előrelépés volt a büntetés végrehajtás terén az, hogy a katonai elítéltek polgári büntetőintézetekben is letölthették büntetésüket.

Az előadói véleményen túl a törvény méltatása tekintetében két, mindenképp kiemelendő és véleményem szerint módfelett fontos rendelkezésére kell kitérni. E két intézményre Krüger Aladár hívta fel az igazságügy miniszter figyelmét, kérve, hogy ezen reformmegoldásokat a polgári Btk-ba is mielőbb építsék be. Az egyik ilyen jogi megoldás a házi fogság intézménye, melyet Krüger módfelett humanusnak és értékesnek tartott, a másik pedig a részesség jogi fogalmának meghatározása, melyet pedig az ítékezés szempontjából kezelt megkerülhetetlenül fontos kérdésként.

Ezen méltató vélemények azok, melyekkel a Ktbtk. országgyűlési vitájának elemzéséről adott képet egyensúlyi állapotba kellett hoznom. Mindezeket túlmenően azonban meg kell fogalmaznom az utókor szemével néhány további kritikát és méltatást egyaránt.

3. A törvényről az utókor szemével

A törvény szövegét olvasva számos rendelkezéssel kapcsolatban a XXI. század emberének aggályai fogalmazódnak meg. Ezeknek azonban egy történeti dolgozatban nincs helye, hiszen a korszakot meghaladott kritériumokkal az adott korban alkotott jogszabály nem mérhető. E tétel fontossága miatt a Ktbtk. egyes szakaszaival kapcsolatban igyekeztem a korszak viszonyaihoz mérten a lehető leginkább objektív módon állást foglalni. Elemzésemben elsősorban az általános részben foglaltakra kívánok koncentrálni, tekintettel arra, hogy a legalapvetőbb jogelvek és esetleges elméleti újítások ezen szakaszokban ölhetnek testet.

Úgy gondolom, a törvény maga egy rendkívül fontos és értékes reformmegoldással indul. Az 1. §. a polgári büntető törvénykönyv hatályának katonai elkövetőkre történő kiterjesztésével ugyanis megszünteti az 1855-ös pátenz II. cikkének azon, a jogegyenlőség elvével szembemenő rendelkezését, miszerint:

„A katonai büntető törvénykönyv tárgyát a következő bűncselekmények és mulasztások képezik:

1. azok a katonai büntettek és vétségek, amelyek a katonai állásból folyó, vagy a szolgálati kötelesség ellen követtek el;
2. az állam hadi ereje ellen irányuló büntettek;
3. más (közönséges) büntettek és vétségek.”⁴⁷

Magam is, akárcsak a képviselőházi és felsőházi vitában oly sokan, figyelemre méltónak tartom a Ktbt. 4. §-át, mely a háború idejére szóló különleges rendelkezések lázadás és határvédelmi zavarok esetére történő kiterjesztéséről rendelkezik. Ez a szakasz ugyanis vitathatatlanul veszélyes lehet egy olyan kormányzat kezében, mely diktatórikus álmokat dédelget, biztonságot és rendet teremthet azonban egy olyan kormány kezében, mely figyelembe véve a hadsereg karhatalmi tevékenységéről szóló békerendelkezést, szükség esetén a közrend érdekében felvonultatná a hadsereget, legyen az a szükség forradalmi jellegű, jobb vagy baloldali. Mindezek ellenére azonban rendkívül kritikusnak tartom, hogy az ilyen formán a szükségállapot bejelentésének jogát a törvény a honvédelmi minisztériumnak vindikálta, hiszen ilyen döntést egyetlen minisztérium, de még maga a kormány sem hozhat egymagában.

Dési Géza kritikai megjegyzésében csak osztozni tudok, mikor értelmetlennek és jogilag aggályosnak tartom a 7. §. azon rendelkezését, miszerint a kötéllel végrehajtandó halálbüntetés esetén az elítéltet előbb ki kell csapni a hadseregből. Ez esetben ugyanis az uniformis védelme nem érvényesül és aggályos az is, hogy végrehajtható-e civilen olyan ítélet, melyet katonai büntető jogszabály alapján hoztak meg. A törvény ezen részét olyan rendelkezésnek tekintem, mely az egyenruha és a testület védelmére irányult, e célt azonban jogilag aggályos módon igyekezett megvalósítani, megkérdőjelezhető eredményességgel.

Az egy évnél nem hosszabb szabadságvesztés büntetések tekintetében alkalmazható súlyosításokat, melyek a büntetési időtartam lerövidítésére irányulnak — szolgálva ezzel az elítélt érdekeit —, nem tartom aggályosnak. Nem tudom Gál Jenő erre irányuló kritikáit magamévá tenni, hiszen a jogszabály egyértelműen korlátozza ezek alkalmazását tisztekkel és egészségükben ezekre alkalmatlanokkal szemben. Ezt azért is fontosnak tartom, mert a törvény kimondja, hogy csak a legénység tagjainak rövidíthető meg illetően módon a büntetése.

Jelentősnek tartom a 10. §. azon rendelkezését, miszerint:

„10. §. A katonai bíróság által kiszabott szabadságvesztés büntetést a katonai büntető intézetek berendezéséhez és befogadóképességéhez képest ezekben az intézetekben kell végrehajtani, de a szükséghez képest polgári büntető intézetekben is végre lehet hajtani.” (Ktbt.)

Ezen rendelkezések ugyanis, úgy gondolom, az 1. §-sal párhuzamban a jogegyenlőség katonákra történő kiterjesztését, a polgári és katonai éra különválasztásának mérséklését irányozzák elő, mely mindenképp reformgondolatnak számít, még akkor is, ha a „szükséghez képest” rendeli csupán ezt a megoldást.

⁴⁷ Az 1855. évi január 15-iki Katonai Büntető Törvény a büntettekről és vétségekről, Az 1901. évi hivatalos fordítás utánnomása, Magyar Királyi Honvédelmi Ministerium, Budapest 1914., 12.

Bár magával a házifogság intézményével maradéktalanul egyet tudok érteni, mint humánus újtási formával, a 12–13. §. tiszteket kiváltságosan kezelő rendelkezéseivel még a kor viszonyainak ismeretében sem tudok azonosulni. Ezen álláspontomat arra alapozom, hogy a tisztek felelőssége tekintetében komolyabb elvárásokat kell támasztani, hiszen magukénak tudhatják a vezénylet jogát és mint előjáróknak példaértékű magatartást kellene tanúsítaniuk. Amennyiben ezen elvárások ellenére bűncselekmény elkövetésére szánják el magukat, nemhogy könnyítések, hanem súlyosítások járnának nekik a büntetés végrehajtása során.

A feltételes szabadságra bocsátás intézményét a korszak ideológiai beállítottságához és a katonai viszonyokról alkotott álláspontokhoz mérten kiemelkedő fontosságú, haladó gondolatnak tartom, mely mindenképpen a törvény előnyei közé sorolandó.

A 15. §-t a sajátos katonai viszonyok és azokban a rendfokozatok fontossága miatt tartom jelentősnek, hiszen ez a katonai rend hagyományos büntetési nemének továbbélését fogalmazza meg, kiegészülve azonban a második bekezdésben tanúsított enyhítő hajlammal, melyet részint jogszabályi rendelkezések, részint a bírói értékelés tárgyává tesz.

Mindenképp jelentősnek tartom a büntetés felfüggesztését szabályozó 24–31. §-okat, melyek körültekintően tárgyalják a büntetések felfüggesztését, számba véve azon eseteket melyekben a felfüggesztésnek nincs helye, és tételezve a próbaidővel kapcsolatos lehetséges viszonyokat.

A parlamenti vita felszólalóihoz ismét csatlakozva, nem tudok egyet érteni a katonai vétség kísérletének büntetésével, hiszen ezt a katonai viszonyok sajátosságával igazolt szakaszt túlzottan keményvonalasnak tartom, a katonai egyének szigorral történő túlzott terhelésének egyik momentumaként tekintek e rendelkezésre.

Krüger Aladár véleményére alapozva álláspontomat, mindenképp fontosnak tartom az általános rész V. Fejezetét, vagyis a részesség fogalmát tételező szakaszokat, melyeket a képviselő a polgári büntetőjogba is adoptálni kérvényezett az illetékes minisztertől. Ez a szabályozás ugyanis véleményem szerint erősíti a jogbiztonságot, hiszen az elkövetői besorolásokat tételes jogi alapon kiszélesíti, igazodva a gyakorlathoz.

A törvény általános részének tekintetében visszásnak tartom a 38. §. Országgyűlésben is sokat vitatott 3. pontját. A becsület védelmére irányuló fegyverhasználati jogot néhány felszólaláshoz hasonlóan magam is azért tartom kritikusnak, mert ezzel a tisztelet adott szituációban sértettként bírói magaslatra emeli, hiszen az ő „hatáskörébe” utalja a becsületsértés mértékének megítélését és a fegyverhasználat jogosultságának megállapítását. Ezt a szakaszt még a miniszteri ígéret ellenére sem tartom elfogadhatónak, sőt úgy vélem, csupán a rendszer ideológiai alapjai miatt kerülhetett be a törvénybe. E ponttal kapcsolatban beszédesnek tartom a Vargyai Gyula által feltárt következő esetet: „Farkas Lajos pincér kihívó módon meglökte, majd zsebre dugott kézzel megállt és végignézte. A tiszt ezen felháborodott és a következőket mondta: talán nem lökne föl, mire a pincér azt mondta: majd én térek ki... Erre nevezett kardot rántott és egy vágást mért az arcára, melytől homloka három helyen és az orra vérezni kezdett. Ezután az őrszobára vitte igazoltatás végett”⁴⁸

⁴⁸ Vargyai, 1981.

Ez az eset is, és sok másik a törvény testén e ponttal ejtett seb fontosságára hívják fel a figyelmet, melyek mellett még a legnagyobb jóindulattal sem lehet észrevétel nélkül elmenni.

Mindenképp kiemelendő eredménynek tartom, hogy a törvény enyhítő jelleggel szabályozza a fiatalokú elkövetők csoportját kategóriák szerint és a 18–20. életév közötti elkövetőkkel szemben is enyhítéseket fogalmaz meg. E tekintetben azonban nem tudok teljes mértékben azonosulni a 49. §-sal sem jogszabályi, sem indoklási szinten. Ez a szakasz ugyanis a háborús tapasztalatokra hivatkozva a fiatalokúak büntetésének enyhítését irányzó szakaszokat katonai büntettek esetében nem engedi alkalmazni, ezt pedig magam nem tartom minden fiatalokúra klasszifikálás nélkül elfogadhatónak.

Ugyancsak csatlakozva az Országgyűlés felszólalóihoz, nem tudok azonosulni a Ktbt. 55. §-hoz, mely a bűnhalmazatba a fegyelmi kihágást is beszámítani rendeli, hiszen ez szintén a túlzott fegyelem és erőszakosság megnyilvánulása, mely nem feltétlenül a hadsereg rendjét szolgálja.

A büntetésnek tekintetében a fenti kritikai megjegyzéseken túl nem érzem szükségességét ellenvetés megfogalmazásának, hiszen saját véleményem az, hogy a törvényben felsorakoztatott büntetésnek, beleértve a halálbüntetést, mind-mind különleges szimbolikus és gyakorlati tartalommal, illetve haszonnal bírtak.

Összességében szemlélve a törvényt, kettős következtetésekre jutottam. Egyrészt elvitathatatlanak tartom a törvény reform- és időszerűségét, kisebb megkötésekkel elfogadva az indoklás erre irányuló kijelentéseit és azon állásfoglalását, miszerint az 1855-ös nyílt paranccsal hatályba léptetett törvény bevált rendelkezéseit mind hagyománytiszteletből, mind pedig a gyakorlati érdemeik miatt megtartásra alkalmasnak találtak. Úgy vélem ez a törvény számos, a katonai igazságszolgáltatás és a magyar jog tekintetében kritikus kérdésre jelentett gyógyírt a maga idejében, gondoljunk csak a monarchia egységes törvénykezésére, mely jellegéből adódóan sértette egyes magyar közjogászok alkotmányossági érzetét, vagy arra a képtelen helyzetre mely a katonai perrendtartás reformjával 1912-ben állt elő. Mindezekon túlmenően a törvény számos fontos reformszabályozást foglal magában, melyek könnyítették a katonai egyénekre nehezedő jogi terheteket és közelítették a polgári büntetőjogot a katonai büntető igazságszolgáltatáshoz. A háború tapasztalatai és a jogfejlődés eredményei a törvényben úgy vélem megjelennek, néhol azonban előnytelenül keverednek a konzervatív keményvonalasság egyes idejétmúlt rendelkezéseivel.

Másrészt azonban fontosnak tartom megjegyezni, hogy nem értek egyet a törvényben megjelenő, véleményem szerint jogalappal nem rendelkező kivételezéssel, mely a tiszteket éri. Úgy gondolom, ezek a rendelkezések nem szolgálják a hadsereg rendjének megerősödését, csupán a tisztikar történelmi előzményeire és összetételére vezethető vissza, vagyis a hajdan volt nemesi előjogok utóéletként értelmezendő a hadseregben. Sajnálatosnak tartom azt is, hogy a több szépséghibával bíró, de összességében értékes kódex néhány különleges szakasza, illetve a vele együtt tárgyalt és életbe léptetett Kbp. visszas felhasználása miatt jogszerű támadások keresztüzébe került. Gondolok itt a tiszti kardhasználat jogára éppúgy, mint a Kbp. 59. §-ára épített gyakorlatú vezérkari főnökség külön bíróságának háborús gyakorlatára, melyeket

Vargyai Gyula több ízben is tanulmányozott, s feltárta azoknak a Ktbt. véleményem szerint több esetben eszmei vonatkozásokban degradáló mivoltát. Mindezek persze a jogszabályok alkalmazására és nem magukra a jogszabályokra vezethetők vissza, mondhatni nem a fegyver maga, hanem használója öl. Azonban, ha jogszabályok nem adtak volna módot az ilyen jellegű használatra, akkor e kritikának nem lenne helye.

Felhasznált irodalom

- A büntetés hatása című konferencia előadásai (1999), A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága, In: *Büntetőjogi tanulmányok*, Veszprém, 7–30.
- Angyal Pál (1941): *Büntető törvénykönyv*. Grill Károly Könyvkiadó, Budapest.
- *Az 1855. évi január 15-iki Katonai Büntető Törvény a büntettekről és vétségekről*, Az 1901. évi hivatalos fordítás utánnomása, Magyar Királyi Honvédelmi Ministerium, Budapest 1914.
- Bencsik Gábor (2001): *Horthy Miklós, a kormányzó és kora*, Magyar Mercurius Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
- Bónis György – Varga Endre – Degré Alajos (1961): *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, Levéltárak Országos Központja, Budapest.
- Boros Zsuzsanna (2002): *Parlament, pártok, választások a Horthy-kori Magyarországon* I. kötet, Rejtjel Kiadó, Budapest.
- *Corpus Iuris Hungarici* CD-ROM változat, KJK-Kerszöv.
- Cziáky Ferenc (1924): *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története*, Budapest.
- Dombrády Loránd (2000): *Katonapolitika és hadsereg, 1920-1944*, Ister Kiadó, Budapest.
- Dombrády Loránd – Tóth Sándor (1987): *A magyar királyi honvédség 1919–1945*, Zrínyi, Budapest.
- Eckhart Ferenc (2000): *Magyar alkotmány és jogtörténet*, Osiris Kiadó, Budapest.
- Farkas Gyöngyi (szerk.) (2003): *A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertóriumuma 1802-1991*, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest.
- Fisichella, Domenico (2006): *A politikatudomány alapvonalai*, Osiris Kiadó, Budapest.
- Földvári József (2002): *Magyar büntetőjog*, Osiris Kiadó, Budapest.
- Hadtörténelmi Levéltár és Irattár: HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 286, 444, 561, 772, 3448, beérkezési szám: 10438, A m. kir. Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye (1930. 04. 05.)

- Hautzinger Zoltán (2007a): A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, *Jogtudományi Közlöny*, LXII. évf. 6. szám, 263–276.
- Hautzinger Zoltán (2007b): Az önálló katonai büntetőkódex. *Rendészeti Szemle*, 10. szám, 23–31.
- Hautzinger Zoltán (2008): A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, *Hadtudomány* (A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata) – elektronikus szám.
- Helgert Imre (szerk.) (2006): *A hazáért*, A magyar honvédség múltja és jelene, 1848–2004, Szaktudás Kiadó, Budapest.
- Hóman Bálint – Szekfű Gyula: *Magyar Történet*, elektronikus kiadás, <http://mek.oszk.hu/00900/00940/html> (2007. 12. 30.)
- Jilly László (1993): *Az új magyar katonai büntetőtörvénykönyv*, Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt., Pécs.
- Kardos Sándor (2002): A magyar katonai igazságszolgáltatás a Mohács előtti Magyarországon, *Collectio Iuridicata Universitas Debreceniensis II*, Debrecen.
- Kardos Sándor (2003): *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, Debreceni Egyetem Jog és Államtudományi Intézet, Debrecen.
- Kocsis Bernát (1986): *Válogatás a magyar hadügy írásából*, Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Kovács Zoltán (szerk.) (1958): *A katonai büntetőjog kézikönyve*, Zrínyi, Budapest.
- *Magyarország a XX. században*, Babits Kiadó, Szekszárd, 1996–2000 – elektronikus kiadás, <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html> (2007. 12. 30.)
- Markó György (szerk.) (2005): *Háború, hadsereg, összeomlás*, Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Mezey Barna (szerk.) (2003): *Magyar alkotmánytörténet*, Osiris Kiadó, Budapest.
- Miklós Zoltán (2003): A m. kir. honvéd Ludovika Akadémia nevelési értékrendjének változása 1872 és 1944 között, AD ACTA, A Hadtörténelmi Levéltár évkönyve, Budapest, PETIT REAL Könyvkiadó, elektronikus kiadás, <http://mek.oszk.hu/04900/04928/html> (2008. 08. 31.)
- Miklós Zoltán (2008): *Katonai nevelés és képzés az I világháború végétől a II. világháború végéig (1918-1945)*, elektronikus jegyzet, <http://www.zmne.hu/Forum/05elso/neveles.htm> (2008. 11. 15.)
- Ormos Mária (1998): *Magyarország a két világháború között 1914-1945*, Csokonai Kiadó Debrecen.
- Pálffy Géza (1995): *Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI-XVII. században*, Győr-Moson-Sopron megye Győri Levéltára, Győr.
- Püski Levente (2006): *A Horthy-rendszer 1919-1945*, Pannonica Kiadó, Budapest.
- Romsics Ignác (1982): *Ellenforradalom és konszolidáció*, Gondolat Kiadó, Budapest.

- Schultheisz Emil (1931): *A katonai büntetőtörvény magyarázata*, Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest.
- Sipos Péter (1990): A kormányzó, Horthy Miklós, *História*, 12 évf. 5-6. sz. – elektronikus kiadás, <http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b1001/90-056-02Sipos.html> (2008. 07. 24.)
- Szabó Ildikó (2006): Nemzetfogalom és nemzeti identitás a dualizmus korában és a Horthy-korszakban, *Politikatudományi Szemle* 15. évf. 1. szám, 201–250.
- Takeshi, Hirata (1997): A Bethlen-konzolidáció a nemzetközi politológiai irodalom tükrében, *Rubicon* 8. évf. 1. szám, 12–14.
- Varga Péter (1999): *De re militari*, József Attila Tudományegyetem, Szeged.
- Vargyai Gyula (1971): *Katonai közigazgatás és kormányzói jogkör*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Vargyai Gyula (1981): Fegyverhasználat kiváltsággént, *História* 4. szám – elektronikus változat, <http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b1001/81-04-16Vargyai.html> (2008. 11. 15.)
- Vargyai Gyula (1984): *Sisak és cilinder*, Kozmosz Könyvek, Budapest.
- Vargyai Gyula (1994): *A vezérkar szerepe a katonai és politikai döntésekben Magyarországon (1919-1939)*, ELTE BTK Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata, Történelemtanári Füzetek 6.
- Vargyai Gyula (2002): *A biatorbágyi merénylet, Merénylet a merénylet ellen*, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (Hadtörténelmi levéltári kiadványok) – elektronikus változat, <http://mek.oszk.hu/04900/04964/html> (2008. 11. 15.)
- Vincze Miklós (2006): *A katonai büntetőjog kétezer éves tükre (De re militari)*, Ügyészek lapja 13. évf. 6. szám, 33–52.
- Zeidler Miklós (2002): *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*, Teleki László Alapítvány, Budapest – elektronikus kiadás, <http://mek.oszk.hu/06000/06030/06030.pdf> (2008. 08. 29.)